ALENE OG SKEIV

En studie av livssituasjonen for skeive enslige mindreårige asylsøkere i omsorgssentre og asylmottak

Elisabeth Stubberud og Deniz Akin

KUN

KUN-rapport 2018

ALENE OG SKEIV

En studie av livssituasjonen for skeive enslige mindreårige asylsøkere i omsorgssentre og asylmottak

Elisabeth Stubberud og Deniz Akin

©Forlaget Nora 2018
ISBN (PDF): 978-82-92038-09-3

Omslag: Elisabeth Stubberud
Omslagsfoto: Kristy Kravchenk

INNHOLD

Forord **1**
Sammendrag **2**
Anbefalinger 5
Introduksjon **6**
Problemstilling og rapportens struktur 7
Begrepsbruk 8
Litteraturstudie **10**
Enslige mindreårige asylsøkere i Norge 10
Skeive asylsøkere 12
Skeive asylsøkere som er barn 14
Metode **16**
Rekruttering og utvalg 17
Etiske refleksjoner 18
Alene og Skeiv: enslige mindreåriges erfaringer **20**
Tematisering av kjønn og seksualitet på omsorgssenter og mottak 20
Åpenhet 21
Mobbing og trakassering 23
Formelle og uformelle hjelpere 26
Å gi opp systemet 28
Å leve et liv som skeiv i Norge 29
Ansatte på omsorgssentre **30**
Kompetanse om kjønn og seksualitet blant ansatte på omsorgssentre 30
Rutiner og retningslinjer på omsorgssentre 31
Tematisering av kjønn og seksualitet blant beboere og ansatte på omsorgssentre 32
God praksis 35
Ansatte på mottak **36**
Rutiner og retningslinjer på mottak 36
Kompetanse på kjønn og seksualitet blant ansatte på mottak 37
Tematisering av kjønn og seksualitet blant beboere og ansatte på mottak 38
Kjønn og seksualitet i informasjonsprogrammet for barn og unge 38
Gjenkjennelige skeive? 39
Interne hierarkier blant Enslige mindreårige 40
Er mottak trygge steder for skeive? 41
God praksis 42
Oppsummering og anbefalinger **44**
Oppsummering 44
Anbefalinger til videre forskning 45
Øvrige anbefalinger 47
Referanser **51**
Vedlegg 1: Intervjuguider **57**
Vedlegg 2: Informasjonsskriv **59**

FORORD

Vi vil takke alle informantene som har bidratt med sin tid, kunnskap, og erfaringer til dette prosjektet. Skeive enslige mindreårige asylsøkere er en gruppe vi vet svært lite om, og vi er ekstra takknemlig overfor de av informantene våre som har flyktet til Norge, og som på tross av dels ekstremt vanskelige livssituasjoner likevel har prioritert å snakke med oss. Vi er også takknemlig overfor alle de dyktige profesjonsutøverne som har delt av sin kunnskap og sine tanker rundt det å være gode omsorgspersoner.

Tusen takk til Skeiv Verden for uvurderlig hjelp og godt samarbeid gjennom arbeidet med denne rapporten. Susanne Demou Øvergaard har gjort en fenomenal rekrutteringsjobb, og også bidratt direkte inn i arbeidet med rapporten. Vi ønsker også å rette en stor takk til Hasti Hamidiasl som har bidratt med rekruttering og oversatt for oss. Takk til Marianne Gulli (KUN) som kom inn i prosjektet mot slutten og har bidratt til å dra det i havn.

I tillegg ønsker vi å rette en stor takk til referansegruppa i dette prosjektet som har bidratt med sin tid og kompetanse til diskusjoner omkring prosjektet, rekruttering av informanter, og kommet med kommentarer og innspill til rapporten. Referansegruppa har bestått av representanter fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Barne-, ungdoms- og familieetaten, Utlendingsdirektoratet, Vergeforeningen, Hvalstad asylmottak, Ringerike omsorgssenter, FRI – Foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold og NTNU. Vi ønsker også å takke Norsk organisasjon for asylsøkere (NOAS) for innspill på deler av rapporten.

Rapporten er skrevet av KUN på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. KUN er en privat stiftelse som jobber med likestilling, inkludering og ikke-diskriminering.

Elisabeth Stubberud og Deniz Akin

Nordfold og Trondheim, november 2018

SAMMENDRAG

Denne rapporten er skrevet av KUN på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Rapporten inngår som en del av et større samarbeidsprosjekt mellom KUN og Skeiv Verden. Rapporten er skrevet for alle som jobber direkte med, eller tematisk i tilknytning til, enslige mindreårige asylsøkere, inkludert ansatte i omsorgssentre og mottak, verger og representanter, helsesøstre/helsesykepleiere, barnevern-, sosionom og andre relevante utdanninger, forvaltningen, politikkutviklere, og ideelle organisasjoner. Rapporten er også relevant for alle som jobber med undervisning om kjønns- og seksualitetsmangfold opp mot flyktninger eller mer generelt.

I denne rapporten har vi sett nærmere på situasjonen for skeive som kommer til Norge som enslige mindreårige asylsøkere. *Skeiv* brukes her som samlebetegnelse for alle som på en eller annen måte bryter med normer for kjønn og seksualitet. Vi har gjort dybdeintervjuer med ni skeive enslige mindreårige, ti ansatte på omsorgssenter og mottak, og tre personer i andre formelle hjelperrelasjoner til enslige mindreårige. Gjennom disse intervjuene har vi fått beskrivelser av skeive enslige mindreåriges livssituasjon på omsorgssenter og i mottak, med vekt på hvordan det har vært for dem å bryte med normer for kjønn og seksualitet på disse stedene. I tillegg har vi fått informasjon om hvordan formelle hjelpere jobber både direkte med skeive enslige mindreårige og mer overordnet med tema knyttet til kjønn og seksualitet.

Vi har tatt utgangspunkt i følgende problemstilling:

- Hva er situasjonen for skeive som kommer til Norge som enslige mindreårige asylsøkere?

For å svare på dette spørsmålet har vi:

- Systematisert eksisterende kunnskap
- Undersøkt 1) hvilke erfaringer skeive som kommer til Norge som enslige mindreårige asylsøkere har med opphold i omsorgssentre og på mottak, og 2) hvilke erfaringer ansatte på mottak og i omsorgssenter har på lhbti-feltet, og hva de selv opplever at de mangler kunnskap om.

Rapporten er delt inn i sju kapittel; etter introduksjonen gjør vi rede for metoden vi har brukt til innsamling av data. I den påfølgende litteraturstudien ser vi nærmere på den begrensede mengden forskning som finnes om skeive enslige mindreårige og skeive asylsøkere. Rapporten har tre analysekapitler, hvor vi 1) diskuterer perspektivene til de unge skeive, og deres erfaringer på omsorgssenter og mottak; 2) erfaringene til ansatte på omsorgssenter; og 3) erfaringene til ansatte på mottak for enslige mindreårige asylsøkere. Til sist i rapporten kommer oppsummering og anbefalinger, hvor vi går gjennom nøkkelfunn og presenterer anbefalinger til videre forskning, i tillegg til konkrete oppfordringer til hvordan omsorgssenter, mottak, relevante utdanninger, og forvaltningen kan jobbe videre på feltet.

Et hovedpoeng i denne rapporten er at det er viktig å snakke med alle barn og unge, inkludert de som kommer til Norge som enslige mindreårige asylsøkere, om kjønn og seksualitet. Det viktigste funnet i rapporten er at vi ser et behov for at ansatte på omsorgssenter og mottak i større grad tematiserer variasjoner i kjønn og seksualitet overfor enslige mindreårige. En forutsetning for at en skeiv enslig mindreårig skal føle seg trygg, sett av voksenpersoner, og få den hjelpen hen behøver, er at hen har tillit til voksne i formelle hjelperroller og tør å betro seg til dem om temaer knyttet til kjønn og seksualitet. Samtidig hadde de ansatte vi snakket med stort sett ikke vært innom tema i utdanningen, de hadde ikke rutiner eller retningslinjer knyttet til tema, og hadde i all hovedsak heller ikke gjennomgått kurs eller kompetanseheving. De ansatte uttrykte likevel interesse for temaet og forståelse for viktigheten av det. For at skeive enslige mindreårige skal tørre å betro seg til omsorgspersoner, inkludert ansatte på omsorgssenter eller mottak, er det en forutsetning at de ansatte har kompetanse på feltet. Dette innebærer å ikke være redd for å ta opp temaet, uavhengig av antatt seksuell orientering og kjønnsidentitet hos den enslige mindreårige. Dette tror vi også vil kunne bidra til å gjøre omsorgssentre og mottak til tryggere steder for skeive, enten man er ansatt eller beboer.

I tilknytning til poenget ovenfor, vil vi peke på et annet viktig funn fra intervjuene med de ansatte, nemlig at de stort sett fortalte at det ikke var noen skeive som bodde hos dem. Uavhengig av om dette var tilfelle eller ikke, bør det ikke være avgjørende for om seksuell orientering, kjønnsidentitet, og kjønnsuttrykk tematiseres eller ikke. Dersom de ansatte ikke tematiserer kjønn og seksualitet med andre enn skeive beboere, signaliserer de implisitt at seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk kun er relevant for skeive. Dermed får verken heterofile, eller skeive som ikke er gjenkjennelige for ansatte *som skeive*, informasjon og mulighet til å lære. At ikke alle får kunnskap om variasjoner i kjønn og seksualitet, og lesbiske, homofile, bifile, transpersoner og interkjønnpersoners (lhbti-personers) rettigheter og muligheter i Norge anser vi som et betydelig problem.

Det å være skeiv kan utgjøre en ekstra sårbarhetsfaktor på omsorgssenter og mottak. De enslige mindreårige vi snakket med har opplevd mobbing, trakassering, overgrep, utfrysing, ensomhet og isolasjon. Å etablere gode psykososiale miljøer i omsorgssenter og mottak som særlig ivaretar skeive enslige mindreårige kan handle om å skjerme skeive, slik noen av våre informanter beskrev. Da trenger ansatte kompetanse om hvilke særskilte behov for tilrettelegging skeive kan ha. I tillegg trenger ansatte å ha en nyansert forståelse av diskusjoner omkring åpenhet. Dette kan innebære å vite noe om i hvilke sammenhenger det er fornuftig å dele informasjon om kjønnsidentitet og seksuell orientering og i hvilke sammenhenger det ikke er det, og hva slags personlige omkostninger det har for unge skeive å dele eller ikke dele denne typen informasjon. I tillegg er det viktig at ansatte informerer enslige mindreårige om tilfeller der informasjon om seksuell orientering og kjønnsidentitet *bør* deles, for eksempel i tilknytning til asylsaken. Økt bemanning og tettere oppfølging kombinert med økt kompetanse på kjønn og seksualitet, kan bedre tryggheten på omsorgssentre og mottak for unge skeive, og bidra til å sikre at unge skeive kan være åpne om kjønnsidentitet eller seksuell orientering i de situasjonene der dette er trygt eller fornuftig.

Et element som kom opp i alle intervjuer med ansatte, var tematisering av «bacha bazi», afghanske såkalte «dansegutter». Bacha bazi finnes over hele Afghanistan, og knyttes gjerne til menneskehandel, seksuelle overgrep, utnytting og prostitusjon (Afghanistan Independent Human Rights Commission 2002, Lifos 2015, Landinfo 2011). Flere av informantene hadde tidligere «dansegutter» boende på sine mottak, og var godt kjent med fenomenet. Selv om bacha bazi ikke trenger å ha noe med det å være skeiv å gjøre, *kan* det ha det. Det er imidlertid viktig at ansatte har et ryddig forhold til både ord og begreper, så vel som mannlig femininitet og hvordan de tolker dette. Det innebærer å kjenne distinksjonene mellom det å ha en skeiv identitet; det å ha erfaringer med salg eller bytte av sex; det å være gutt og ha et feminint kjønnsuttrykk; eller det det å være transperson eller homofil.

Basert på funnene i rapporten har vi formulert noen anbefalinger. Disse anbefalingene er utarbeidet med tanke på hvordan skeive enslige mindreårige kan ha det best mulig under opphold på mottak og i omsorgssentre og i noen grad også etter bosetting, samt i relasjon til formelle hjelpere som representanter. Anbefalingene gjelder både ansatte og ledelse i omsorgssentre og mottak, representanter og verger, de relevante utdanningene, og alle nivå av forvaltningen som jobber med målgruppen.

Anbefalinger

Tematisering og normalisering av variasjoner i kjønn og seksualitet

- Ansatte bør tematisere kjønn og seksualitet regelmessig overfor alle, med det formål å normalisere variasjoner i kjønn og seksualitet.
- Kjønn og seksualitet bør tematiseres uavhengig av beboere og ansattes faktiske eller antatte kjønnsidentitet og seksualitet. Også heterofile EMA som skal bosettes i Norge trenger å ha kunnskap om variasjoner i kjønn og seksualitet, så vel som lhbti-personers rettigheter.
- Kjønn og seksualitet bør inngå som en del av de faste kartleggingsverktøyene som allerede brukes i arbeid med enslige mindreårige, slik som KOPP og MAP-samtaler. De som gjennomfører slike samtaler, bør ha god kompetanse på variasjoner i kjønn og seksualitet generelt og blant enslige mindreårige spesielt.
- Omsorgssentre og mottak bør har synlig pride-flagg og andre pride-effekter, samt bøker, filmer og magasiner med skeiv tematikk, samt relevant informasjonsmateriell om kjønn og seksualitet.
- Kunnskap om variasjoner i kjønn og seksualitet bør inngå i opplæring til representanter og verger.

Etablering av rutiner og retningslinjer

- Asylsøkere i ankomstfasen bør gjøres oppmerksom på at opplysninger om kjønnsidentitet og seksualitet kan ha betydning for asyl- eller oppholdssak.
- I tilknytning til dette bør det etableres en kanal fra mottaksansatte til asylavdelingen i UDI for formidling av opplysninger som ikke allerede har kommet frem i ankomstfasen om sårbarhet, inkludert det å være skeiv.
- Det bør etablere en kontaktperson som har særlig ansvar for å holde seg oppdatert på kjønn og seksualitet, holde kontakten med relevante samarbeidspartnere, oppdatere andre ansatte på feltet og ha en rådgivende funksjon overfor andre ansatte.

Aktiv bruk av tiltakskort og annen tilgjengelig informasjon

- Vi anbefaler at tiltakskort og annen tilgjengelig informasjon brukes aktivt av mottakene, og at det utvikles og spres tilsvarende informasjon tilpasset omsorgssentrene.

Rett til omsorg

- Vi anbefaler stabil og økt bemanning på omsorgssentre og mottak, inkludert for enslige mindreårige over 15 år.

Aktiv håndtering av mobbing, trakassering, vold og overgrep

- Ansatte bør ha en økt bevissthet om mobbing og trakassering og utvikle metoder for å legge merke til de usynlige tilfellene. Dette inkluderer bevissthet rundt at skeive kan være særlig utsatt.
- Ansatte bør i tillegg informere beboere om at lover og regler (for eksempel vern mot hatkriminalitet eller overgrep) også gjelder for dem, da våre informanter rapporterte at de ikke trodde det gjaldt personer i mottak.
- Ansatte kan i samråd med den enslige mindreårige revurdere bosituasjonen, og tilby flytting til annet mottak, omsorgssenter, eller annet botilbud.

Kontroll med uformelle hjelpere

- Ansatte må ha kunnskap og bevissthet rundt uformelle hjelperes mulige roller overfor enslige mindreårige. Det er også en fordel om ansatte har kunnskap om både salg og bytte av seksuelle tjenester og kunnskap om menneskehandel, og hvordan dette kan påvirke unge skeives relasjoner etter ankomst til Norge.

Forberedelse av tolk når tema er kjønn og seksualitet

- Vi anbefaler at folker forberedes på innholdet i samtalen dersom man på forhånd vet at kjønn og seksualitet vil være et tema, og at man sikrer at den unge er så komfortabel som mulig med tolken og med situasjonen. Anonym fjerntolking kan vurderes.

Kursing og kompetanseheving på kjønn og seksualitet

- Kunnskap om variasjoner i kjønnsidentitet og seksualitet bør styrkes i relevante profesjonsutdanninger.
- Vi anbefaler en generell kompetanseheving når det gjelder kjønn og seksualitet for alle ansatte på mottak og omsorgssentre, så vel som andre som er i kontakt med skeive enslige mindreårige. Kompetansehevingen bør gjentas regelmessig.
- Vi anbefaler at kompetanse om variasjoner i kjønn og seksualitet forankres i grunnlaget for utarbeidelse av styringsdokumenter (lover, forskrifter, handlingsplaner med mer), som regulerer drift av omsorgssentre og mottak, og at disse gjennomgås og implementeres aktivt på hvert enkelt omsorgssenter og mottak.

Samarbeid med skeive organisasjoner

- Mottak og omsorgssenter bør ha en løpende dialog med skeive organisasjoner, med faste møtepunkter.

Kontinuitet i verge/representantrelasjonen

- Vi anbefaler at enslige mindreårige skal ha mulighet til å både beholde representanter/verger de har en tillitsrelasjon til så langt det er mulig, eller bytte dersom de ikke har en tillitsrelasjon.

Mulighet for bosted i tilknytning til skeive nettverk

- Vi anbefaler at skeive enslige mindreårige bør ha mulighet til å bo i tilknytning til de store byene eller steder det finnes etablerte skeive nettverk, dersom de selv ønsker det.

INTRODUKSJON

Denne rapporten ser på situasjonen til skeive enslige mindreårige som har kommet som asylsøkere til Norge, og som har erfaringer med å bo på asylmottak for enslige mindreårige asylsøkere (heretter mottak), og i omsorgssenter. Rapporten ser også på institusjonenes kunnskap om hvordan man best hjelper denne gruppa. Utgangspunktet for rapporten er at vi vet svært lite om enslige mindreårige asylsøkere som er lesbiske, homofile, bifile, transpersoner eller interkjønnpersoner (lhbti), både i Norge og internasjonalt. Det er ikke fordi de ikke finnes, men fordi det er snakk om en svært marginalisert gruppe.

Lhbti-personer på flukt kan generelt oppleve særskilte utfordringer sammenlignet med heterofile. Dette kan handle om marginalisering i hjemlandet eller på flukt, frykt for å bli oppdaget, eller lav kunnskap hos institusjoner og myndigheter der man søker asyl. Kommer man som enslig mindreårig asylsøker, er situasjonen enda mer utfordrende. Enslige mindreårige asylsøkere har gjerne opplevd varianter av traumatiserende opplevelser som flukt, dødsfall hos noen som stod dem nær, vold, krig, eller de kan ha vært utsatt for omsorgssvikt eller misbruk (Jensen m. fl. 2013, Lidén m. fl 2013). En betydelig andel enslige mindreårige som kommer til Norge, har symptomer på posttraumatisk stresslidelse (ibid), i tillegg til at det å vente på svar på asylsøknad i mottak i seg selv kan være en belastning (se for eksempel Skjetne 2017a og 2017b). På grunnlag av denne kunnskapen kan vi også forvente noen særskilte utfordringer hos skeive enslige mindreårige asylsøkere.

For å bøte på kunnskapsmangelen har vi i denne rapporten intervjuet skeive personer som har kommet til Norge som enslige mindreårige asylsøkere, og som har erfaringer med å bo i omsorgssenter eller i mottak. Vi har også intervjuet ansatte i disse institusjonene samt representanter og personer i andre formelle hjelperroller.

Rapporten er skrevet for alle som jobber direkte med, eller tematisk i tilknytning til, enslige mindreårige asylsøkere, inkludert ansatte i omsorgssentre og mottak, verger og representanter, helsesøstre/helsesykepleiere, barnevern-, sosionom og andre relevante utdanninger, forvaltningen, politikkutviklere, og ideelle organisasjoner. Rapporten er også relevant for alle som jobber med undervisning om kjønns- og seksualitetsmangfold opp mot flyktninger eller mer generelt.

Rapporten er skrevet på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir), og er et svar på konkrete tiltak i regjeringens handlingsplan fra 2016 *Trygghet, mangfold, åpenhet. Regjeringens handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk 2017–2020* (Barne- og likestillingsdepartementet 2016). I handlingsplanen slås det fast at myndighetene skal sørge for «trygghet for lhbti-personer som er i asylmottak eller omsorgssentre, gjennom et kunnskapsbasert tilbud» (ibid: 53). Dette er operasjonalisert gjennom handlingsplanens tiltak 34. Målet med dette tiltaket er blant annet å:

- Identifisere og heve kompetansen til et utvalg asylmottak om kjønnsmangfold, seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk

- Produsere veileder og kompetansehevingsprogram for asylmottak
- Utrede hva som skal til for at lhbti-personer opplever asylmottak som trygge
- Gjennomføre aktuelle tiltak for lhbti-personer mens de er i asylmottak. Iverksette informasjonsarbeid rettet mot hele gruppen asylsøkere
- Utvikle et kompetansehevingsprogram rettet mot ansatte i omsorgssentre som jobber med enslige mindreårige asylsøkere under 15 år

Det er verd å merke seg at det i dette prosjektet ikke har vært mulig å få tak i verken lesbiske cis-jenter/kvinner, transgutter/menn eller interkjønnpersoner i informantgruppen. Dette er noe vi beskriver nærmere i metodekapittelet. Vi har altså kun intervjuet enslige mindreårige asylsøkere som identifiserer seg som homofile eller bifile cis-menn, eller som transkvinner. Vi bruker derfor betegnelsen «skeiv» heller enn lhbti i denne rapporten, da sistnevnte betegnelse ikke vil være dekkende for den gruppa av informanter vi faktisk har snakket med. Det kan likevel være tilfelle at erfaringer våre informanter har, også er relevante for de gruppene vi ikke har fått tak i. Vi oppfatter dermed «skeiv» som et godt begrep i denne rapporten og bruker heretter dette for å betegne våre informanter.

Rapporten er skrevet som en del av et større prosjekt, hvor det også utvikles et kompetansehevingsprogram for omsorgssentre og mottak. Rapporten sammen med Skeiv Verdens erfaringer utgjør kunnskapsgrunnlaget for kompetansehevingsopplegget. Prosjektet og kompetansehevingsopplegget er et samarbeid mellom KUN og Skeiv Verden, hvor KUN har ført rapporten i pennen.

KUN, stiftet i 1991, er et kompetansesenter som jobber med likestilling, mangfold og inkludering, på tvers av diskrimineringsgrunnlag. KUN har hovedkontor i Steigen og avdelingskontor på Steinkjer, og jobber i skjæringsfeltet mellom forskning og praksis. Skeiv Verden, stiftet i 2010, er en nasjonal interesseorganisasjon for lesbiske, homofile, bifile, trans-, interkjønn- og queerpersoner (lhbtiq) med minoritetsbakgrunn. Skeiv Verden har formelle lokallag i Oslo og Akershus, Hordaland og Midt-Norge, i tillegg til nettverk flere steder i landet.

Problemstilling og rapportens struktur

I dette prosjektet har vi ønsket å utforske følgende problemstilling:

- Hva er situasjonen for skeive som kommer til Norge som enslige mindreårige asylsøkere?

For å svare på dette spørsmålet har vi:

- Systematisert eksisterende kunnskap
- Undersøkt 1) hvilke erfaringer skeive som kommer til Norge som enslige mindreårige, har med opphold i omsorgssentre og på mottak, og 2) hvilke erfaringer ansatte på mottak og i omsorgssenter har på lhbti-feltet, og hva de selv opplever at de mangler kunnskap om

I det følgende vil vi gå gjennom relevant litteratur, som både dekker enslige mindreårige asylsøkere (heretter refererer vi til enslige mindreårige), skeive asylsøkere generelt, og skeive enslige mindreårige asylsøkere internasjonalt. Vi gjør deretter rede for metode, før vi går videre til å beskrive situasjonen for skeive enslige mindreårige i Norge med utgangspunkt i intervjuene. I dette kapittelet diskuterer vi også perspektivene til personer som ikke er ansatt på omsorgssenter og mottak, men som har formelle hjelperroller overfor enslige mindreårige, med utgangspunkt i intervjuer med disse. Vi fortsetter med å se på hvordan ansatte på omsorgssentre og på asylmottak for enslige mindreårige tenker rundt skeive enslige mindreårige. Det er verd å merke seg at noen av diskusjonene i disse to kapitlene er ganske like, og det er ikke nødvendigvis veldig store forskjeller mellom disse to ansattgruppene. Vi anbefaler derfor lesere som er særlig interessert i et av disse kapitlene å lese begge, da det er tilgrensende og dels overlappende diskusjoner i disse to kapitlene. Etter dette diskuterer vi noen nøkkelfunn på tvers av ansattgruppene, før vi presenterer oppsummering og anbefalinger.

Begrepsbruk

I denne rapporten bruker vi noen begreper eller sett med begreper som vi ønsker å spesifisere betydningen av. Vi har i denne rapporten sett på erfaringene til skeive som har kommet til Norge som enslige mindreårige asylsøkere. Enslige mindreårige asylsøkere er barn under 18 år som har kommet til Norge for å søke beskyttelse eller asyl uten å ha følge av foreldre eller andre med foreldreansvar. I rapporten omtales informantene som «enslige mindreårige». Dette handler om lesbarhet, og at de i noen tilfeller hadde fått innvilget opphold på intervjutidspunktet og dermed ikke lengre var asylsøkere. Fellesnevneren er likevel at de har kommet som enslige mindreårige asylsøkere, og at de identifiserer seg som lhbti-personer eller skeive.

Sentralt for rapporten er også begrepene «seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk», og «kjønn og seksualitet». «Seksuell orientering» og «seksualitet» refererer til både hvem man blir forelska i og har sex med. «Kjønnsidentitet» referer til hvordan man opplever det å være kvinne, mann, begge deler eller ingen av delene, og begrepet «kjønn» referer til både identiteten og den fysiske kroppen. «Kjønnsuttrykk» handler om hvordan man gir seg til kjenne som kvinne, mann, eller noe annet utenfor tokjønnsnormen. Kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk kan samsvare med hverandre, eller ikke. Kjønn og seksualitet er noe som angår alle, enten man er skeiv, streit, homo, hetero, trans, cis, eller noe helt annet.

Vi bruker også en del andre begreper, og i definisjonen av disse trekker vi på Bufdirs lhbti-ordliste.[1] Vi snakker om «lhbti», om «skeive» og om «cis» i denne rapporten. Lhbti står for lesbisk, homofil, bifil, transperson og interkjønnperson. Dette er en samlebetegnelse som brukes både nasjonalt og internasjonalt, gjerne av myndigheter, rettighetsorganisasjoner og forskere. Det er imidlertid ikke gitt at enkeltindivider identifiserer seg med noen av bokstavene akronymet står for selv om de faller inn

[1] Se https://www.bufdir.no/lhbt/LHBT_ordlista/

under paraplyen begrepet er ment å fange. Det er videre problematisk når lhbti-betegnelsen brukes om eksempelvis forskning hvor ikke representanter for alle gruppene som inngår i akronymet, er med.

Fordi vi i dette prosjektet bare har rekruttert informanter som tilhører h, b og t-kategorien, og dermed ikke snakker om alle akronymet forsøker å favne, og fordi lhbti-begrepet kan oppleves for smalt, bruker vi i denne rapporten begrepet skeiv. Skeiv er en oversettelse av det engelske begrepet «queer», og brukes som samlebetegnelse for alle som på en eller annen måte overskrider normer for kjønn og seksualitet. Begrepet navngir altså ikke spesifikke kjønnsidentiteter eller seksuelle orienteringer, og er derfor åpnere. Vi velger også å bruke skeiv fordi vi, selv om vi bare har rekruttert homofile og bifile menn og en transkvinne, mener at funnene i rapporten er relevante for skeive enslige mindreårige generelt.

I tillegg bruker vi noen steder i rapporten begrepet «cis», eller cis-person. Cis er en motsats til trans, altså en person som identifiserer seg med det kjønnet han eller hun ble tildelt ved fødsel. Begrepet er også ment som en bevisstgjøring av at det råder en norm, og dermed også et etablert hierarki, i samfunnet knyttet til kjønnsidentitet. Cis tydeliggjør at alle, og ikke bare transpersoner, har en kjønnsidentitet som former oss som mennesker i samfunnet.

LITTERATURSTUDIE

I denne delen går vi gjennom noe av den tilgjengelige litteraturen på feltet. Vi har fokusert primært på litteratur om enslige mindreårige og skeive asylsøkere. Vi mener at disse to forskningsområdene kan gi oss informasjon om hva slags problemer skeive enslige mindreårige kan erfare, og kunnskap om hva slags livssituasjon de kan ha. Det er forsket svært lite på skeive enslige mindreårige asylsøkere i Norge og internasjonalt. Vi setter dette i sammenheng med et poeng vi også peker på i flere av analysekapitlene våre, nemlig at når det gjelder skeive enslige mindreårige asylsøkere, så forutsetter feltet at man gjør en kobling mellom barn og seksualitet. Mye forskning har pekt på tabuet knyttet til barn og seksualitet, og at dette vanskeliggjør blant annet seksualitetsundervisning (Foucault 1999, Epstein og Johnson 1998). Når det gjelder skeive enslige mindreårige asylsøkere, så er gjerne antakelsen at skeive ikke kan være barn, og at barn ikke kan være skeive (Valentine 2008, Ruskola 1996, Hazeldean 2011). Vi ser det begrensede forskningsgrunnlaget i sammenheng med dette.

Enslige mindreårige asylsøkere i Norge

Enslige mindreårige asylsøkere er barn og ungdom som kommet til Norge for å søke beskyttelse eller asyl uten å ha følge av foreldre eller andre med foreldreansvar. I 2016 kom det 320 enslige mindreårige til Norge, og i 2017 kom det 191, de fleste fra Afghanistan, Eritrea og Syria (UDI 2016, UDI 2017a). I 2016 fikk 78 prosent innvilget en tillatelse[2], og det var en sterk økning i tidsbegrensede tillatelser (Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter 2016). Det er langt flere gutter som søker asyl enn jenter, og dette har alltid vært tilfelle (Dalgard mfl. 2018).[3] Årsakene til at disse barna reiser alene, kan variere. Det kan handle om fattigdom, krig, trusler eller ønsket om et bedre liv preget av bedre muligheter (Øien 2010). I tillegg til sikkerhetsmessige og sosioøkonomiske forhold, reiser noen barn og ungdom alene fordi de mister foreldrene under flukten (Barne- og likestillingsdepartementet 2015).

Det finnes en del forskning som fokuserer på levekår og livskvalitet blant enslige mindreårige (Lidén, Eide m.fl. 2013, Berg og Tronstad 2015, Lidén og Salvesen 2016, Jakobsen 2018), lovregulering av omsorg for disse barna (Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter 2016), bosetting både lokalt og nasjonalt (Garvik, Paulsen m.fl. 2016, Svendsen og Berg 2017), enslige mindreårige som forsvinner fra mottak (Espeland 2013, Aasen, Dyb m.fl. 2016) og aldersvurdering av enslige mindreårige under evalueringsprosessen av asylsaker (Graff, Have m.fl. 2006, NOAS og Redd Barna 2016, Sørsveen 2018). Vi har ikke klart å finne at noe av denne forskningen ser særlig på skeive enslige mindreåriges situasjon.

[2] Dette inkluderer "de som får beskyttelse som konvensjonsflyktning, de som får flyktningstatus på annet grunnlag og de som får innvilget opphold på humanitært grunnlag" (Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter 2016: 6).
[3] Jolly og Reeves (2005) peker på at flere aspekter spiller inn når det gjelder hvem som migrerer. Grunn for migrasjon, slik som flukt, migrasjonsvei, og eksisterende forståelser av roller og muligheter knyttet til kjønn spiller inn. Alt dette avhenger av konteksten for migrasjonen. Kvinner og jenter utgjør halvparten av verdens flyktninger (UN Women, uten årstall). Vi har ikke funnet forskning som sier noe om hvorfor det spesifikt er så få jenter som kommer til Norge som enslige mindreårige asylsøkere.

Enslige mindreårige er mer utsatt for psykiske problemer som depresjon og angst enn andre barn og unge i de samfunnene de kommer til, og de fleste enslige mindreårige asylsøkere har opplevd dødsfall hos en som stod dem nær, vært vitne til vold og opplevd krig (Lidén, Eide m.fl. 2013). I tillegg kan flukten til Norge ta lang tid og følge ulike og kompliserte ruter, og reisen er preget av forskjellige typer risikoer som å bli utnyttet av kriminelle nettverk, å bli lurt eller å bli utsatt for menneskehandel (Øien 2010, Lidén og Salvesen 2016). Både byrder knyttet til tidligere traumer, og det å bosettes i en ny kultur og på et nytt sted, kan bidra til depresjon hos enslige mindreårige (Keles, Friborg m.fl. 2016). I forbindelse med dette krever barnas behov for emosjonell støtte i asylsøkerfasen oppfølging og en bemanningsgrad som sikrer tilgjengelige voksne (Berg og Tronstad 2015). Levekår og livskvalitet for disse barna henger blant annet sammen med hvilke omsorgs- og botilbud de får. Dette kommer også tydelig frem i en ny doktorgrad, som viser dårligere psykisk helse blant de som etter en aldersundersøkelse tildeles en alder over 18 år og som derfor flyttes fra mottak for enslige mindreårige til et ordinært mottak (Jakobsen 2018).

Enslige mindreårige under 15 får tilbud om opphold i et omsorgssenter som det statlige barnevernet har ansvar for, og barn som er mellom 15 og 18 år når de kommer til Norge bor på et mottakssenter for enslige mindreårige. Sistnevnte er det utlendingsmyndighetene som har ansvar for. Omsorgssentrene er lovregulert i barnevernlovens § 5A-1, og juridisk sett betyr det at «tilbudet i omsorgssenter skal ha tilsvarende kvalitet som tilbudet til barn som er i tiltak i regi av barnevernet» (Kommunal- og forvaltningskomiteen 2012-2013). Når det gjelder mottakene, er det faglige, administrative og økonomiske ansvaret utarbeidet i UDI sine rundskriv (UDI 2017b). En ny rapport om omsorgssituasjonen for enslige mindreårige mellom 15 og 18 viser blant annet at en stor andel beboere på mottak for enslige mindreårige føler seg utrygge, i tillegg til at mange har psykiske problemer, samtidig som de i praksis mangler behandlingstilbud (Sønsterudbråten, Tyldum og Raundalen 2018). I tillegg peker rapporten på at hver tredje ansatte i mottak har vært redd på jobb den siste måneden (ibid).

Tidligere forskning viser at omsorgssentrene og mottakene for enslige mindreårige skiller seg fra hverandre på flere måter. Forskere beskriver at mottak for enslige mindreårige har mer institusjonspreg, mens omsorgssentrene ser ut som vanlige norske hjem (Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter 2016). Når det gjelder bemanning, viser rapporten *Omsorg for enslige mindreårige asylsøkere* at det i 2016 var 0,3 til 0,4 årsverk på mottakene per plass, mens det i omsorgssentrene er rundt to årsverk per plass (Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter 2016: 24). Denne situasjonen ser imidlertid ut til å ha blitt noe bedre etter at det fra 2016 har blitt bevilget øremerkede midler til økt bemanning og barnefaglig kompetanse på mottakene for enslige mindreårige asylsøkere (Justis- og beredskapsdepartementet 2016). I en rapport fra 2018, *Et trygt sted å vente* (Sønsterudbråten, Tyldum og Raundalen 2018), viser forfatterne til at det er 1,3 beboere per årsverk, det vil si 0,7 årsverk per plass etter den økte bevilgningen. UDIs regelverk krever for øvrig at både ordinære statlige mottak med forsterket avdeling og/eller innkvarteringstilbud for enslige mindreårige og transittmottak skal være bemannet 24 timer i døgnet (UDI 2010b, 2011a). Det er med andre ord en forbedring i bemanningen de senere år (som også kan tenkes ha trådt i kraft etter at

noen av informantene i denne rapporten bodde i mottak). Mottakene er likevel ikke på samme bemanningsnivå som omsorgssentrene.

Et annet viktig tema rundt enslige mindreårige har vært ordningen med midlertidig (tidsbegrenset) oppholdstillatelse som ble innført i 2009. Ordningen gjør det mulig at mindreårige asylsøkere som er mellom 16 og 18 år på vedtakstidspunktet, og som ikke har et beskyttelsesbehov, kan gis midlertidig opphold frem til de fyller 18 år (UDI 2009). Tidsbegrenset tillatelse kan sees både fra et kontrollperspektiv ved å forebygge at ungdom kommer til Norge av økonomisk grunner, og fra et omsorgsperspektiv gjennom å forbygge at barna utsettes for fare ved at foreldre eller andre ansporer dem til flukt (Aasen, Dyb m.fl. 2016: 43). I 2017 har 45 prosent av de mindreårige kun fått opphold frem til de fyller 18 år (NOAS, Redd Barna mfl. 2017). Disse tillatelsene skaper usikkerhet for ungdommene, og kan føre til psykiske helseproblemer, et stort antall forsvinninger og dårlig integrering (ibid).

Forsvinninger fra mottak og omsorgssentre har vært et særlig uttalt tema i Norge så vel som andre steder. I perioden fra 2008 til juni 2015 forsvant 625 enslige mindreårige fra omsorgssentre og mottak i Norge. 61 av disse forsvant fra omsorgssentre for enslige mindreårige under 15 år, mens 601 mindreårige over 15 år forsvant fra mottak (Aasen, Dyb mfl. 2016). Rapporten *Forebygging og oppfølging av enslige mindreårige asylsøkere som forsvinner fra mottak og omsorgssentre* (ibid) identifiserer tre hovedtyper av enslige mindreårige som har forsvunnet: enslige mindreårige som forsvinner raskt fra transittmottak, enslige mindreårige som forsvinner før asylintervjuene; enslige mindreårige som skal sendes ut av landet på grunn av avslag på søknaden eller midlertidig oppholdstillatelse, og enslige mindreårige som er urolige og/eller rastløse, for eksempel på grunn av lang ventetid (ibid: 65-66).

Skeive asylsøkere

I løpet av de siste ti årene har et økende antall personer søkt asyl i Europa og Nord-Amerika på grunn av sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet (Spijkerboer 2013). Ifølge Flyktningkonvensjonen har enhver person rett til beskyttelse om hen har en velbegrunnet frykt for å bli forfulgt på grunn av rase, religion, nasjonalitet, politisk oppfatning eller tilhørighet til en sosial gruppe. Selv om kjønn og seksualitet ikke er inkludert i denne definisjonen, behandles slike saker under kategori «sosial gruppe» (UNHCR 2008), og dette er også etablert i norsk praksis (Schjatvet 2015). FNs høykommisær for flyktninger (UNHCR 2012) definerer seksuell orientering som «a person's capacity for profound emotional, affectional and sexual attraction to, and intimate sexual relations with, individuals of a different gender or the same gender or more than one gender», mens kjønnsidentitet defineres som «each person's deeply felt internal and individual experience of gender, which may or may not correspond with the sex assigned at birth, including the personal sense of the body and other expressions of gender, including dress, speech and mannerisms».

Behandlingen av asylsaker basert på kjønnsidentitet og seksuell orientering kan by på særskilte utfordringer. Det overordnede problemet er knyttet til at det ikke finnes noen absolutt fasit til å

vurdere sannheten av en persons seksuelle orientering og kjønnsidentitet. Det betyr at samfunnet produserer betydningen av disse kategoriene, og at betydningene også kan endres over tid. I en gitt sosial kontekst, kan det å bli oppfattet som homofil, for eksempel av asylinstituttet, forutsette at man uttrykker seg og ser ut på bestemte måter (Gustavsson 2016). Stereotypier og fordommer knyttet til hva det vil si å være skeiv, kan bli brukt som begrunnelse for å avvise søknader fra asylsøkere som ikke tilpasser seg beslutningstakernes normative forståelse av seksualitet og kjønn. Dette kommer frem i både europeisk (Gartner 2015) og norsk forskning (Akin 2017a, Gustavsson 2016). Transpersoner som ikke har fått kjønnsbekreftende behandling, opplever det særlig vanskelig å bevise sin kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk (Gartner 2015), og deres sårbarhet forsterkes i møte med for eksempel kjønnsdelte asylmottak hvor de må skjule en ikke-normativ kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk (Grungras, Levitan m.fl. 2009, Jordan 2009, Bach 2013). Samtidig som dette kommer frem i forskningen på feltet, jobber UDI kontinuerlig med å tydeliggjøre retningslinjgene for vurdering av asylsaker med lhbti-anførsler. I nåværende internmelding, som angir hvordan saksbehandlere blant annet skal behandle troverdighet, påpekes det at asylsøkere kan ha forskjellige erfaringer med det å komme ut, og at saksbehandlere må ta høyde for at asylsøkere kan synes det er vanskelig å identifisere seg som lhbti-personer (UDI 2018b). I tillegg oppfordres saksbehandlere til å unngå stereotype oppfatninger, eksempelvis knyttet til forventninger om seksuell praksis, tidlig selverkjennelse, eller utseende (ibid).

Det kan være svært vanskelig for skeive asylsøkere å bevise risiko for forfølgelse, slik det også kan være for andre typer anførsler. Forfølgelse defineres i Utlendingslovens § 29 å kunne ta form av (seksualisert) vold, diskriminering, strafferettslig forfølgelse, med videre. Forfølgere kan være staten, organisasjoner eller grupperinger som kontrollerer staten, eller ikke-statlige aktører.[4] Det såkalte «diskresjonskriteriet» er et sentralt moment i behandlingen av skeive asylsøkere. Schjatvet (2015) analyserer UDI og UNEs behandling av asylsaker basert på forfølgelse på grunn av religion eller seksuell orientering fra 2012-2014. Diskresjonskriteriet handler om hvorvidt det er mulig for en asylsøker å skjule seksuell orientering ved eventuell retur til hjemlandet, og hva som er grunnen til at en skeiv asylsøker eventuelt ville skjule sin seksuelle orientering. Dersom søker skjuler sin seksuelle orientering av frykt for forfølgelse skal vedkommende innvilges opphold. En av rapportens anbefalinger er at UDI finner bedre metoder for å kartlegge nettopp dette (ibid s. 7). UDI legger per i dag til grunn at man både kan rett til beskyttelse dersom man vil være åpen og dersom man velger å være skjult om sin seksuelle orientering, så lenge vilkåret om at søkeren har en velbegrunnet frykt for forfølgelse er oppfylt (UDI 2018b). Bakgrunn for vurderingene vil være risiko for alvorlige overgrep i hjemlandet, basert på landkunnskap om de konkrete forholdene for lhbti-personer her.

Når det gjelder vold og forfølgelse i hjemland sombakgrunn for flukt, har tidligere forskning vist at vold og overgrep som rammer seksuelle minoriteter ofte ikke er dokumentert da mistillit til politiet er utbredt (Jordan 2009, Grungras, Levitan mfl. 2009). Det er også viktig å påpeke at begrepet «seksuell orientering» ikke finnes i straffeloven i mange land (ILGA 2017). Dette betyr imidlertid ikke

[4] Se Utlendingslovens § 29. 'Nærmere om forfølgelse etter § 28 første ledd bokstav a', https://www.udiregelverk.no/no/rettskilder/sentrale/utlendingsloven/kap4/29/.

nødvendgivis at lhbti-personer er akseptert. Det finnes land hvor man blir forfulgt både av statlige og ikke-statlig aktører selv om eksemplvis seksuelle handlinger mellom personer av samme kjønn ikke er kriminalisert gjennom straffeloven (Akin 2017b). Dette understrekes også av UDI, med særlig vekt på kvinner. Her kan risikoen være større for overgrep fra ikke-statlige aktører, «blant annet 'korrigerende' voldtekt, vold fra ektemann/partner, tvangsekteskap og annen æresrelatert vold» (UDI 2018b). Videre legger UDI til grunn at man kan ha rett til beskyttelse dersom man vil være åpen om seksuell orientering i hjemlandet og risikerer forfølgelse på grunn av dette, og dersom man vil være skjult *fordi* man frykter forfølgelse (UDI 2018b).

Tidligere forskning viser at det generelt er flere menn enn kvinner som søker asyl, og at dette også gjelder for skeive menn. Dette er et mønster som også kommer frem i forskning i Norge (Gustavsson 2016, Akin 2017b) og andre land (Dauvergne og Millbank 2003, Keenan 2011). Andrea Gustavsson analyserer i sin masteroppgave 187 saker knyttet til seksuell orientering og kjønnsidentitet i UDI og UNE mellom 2010 og 2016. Mens én person søkte på grunnlag av kjønnsidentitet, var 75 prosent av alle asylsøkerne i hennes utvalg menn, lesbiske kvinner utgjorde 13 prosent av asylsøkerne i hennes materiale (Gustavsson 2016: 25). Kvinnelige asylsøkere utgjorde i 2014 totalt 24 prosent, mens andelen i 2017 var 41 prosent. Den lave andelen skeive kvinner i saksporteføljen som Gustavsson har sett på, kan være knyttet til at skeive kvinner og kvinners seksualitet generelt har mindre synlighet i offentligheten, noe som kan bety at det er mindre sannsynlig at de er forfulgt på grunnlag av seksuell orientering (Keenan 2011).

Skeive asylsøkere som er barn

Det er forsket svært lite på enslige mindreårige asylsøkere som er lhbti-personer også internasjonalt. Vi har følgelig ikke funnet mye relevant forskning, med unntak av to artikler fra USA. Ingen av disse inkluderer interkjønn. Eviana Englert (2015) ser på hva som skjer med lhbt-barn som søker asyl i USA, og som gjerne havner i det hun kaller «migrasjonslimbo» i lengre tid, altså en situasjon hvor de må sette livet på vent mens de venter på svar på oppholdssøknad. Hun hevder at dette gjør dem særlig utsatt for vold, utstøting fra familien og hjemløshet, og at de i tillegg til alt dette må håndtere de vanlige og ofte problematiske «komme ut»-prosessene som andre skeive amerikanske barn og unge. Den andre artikkelen, av Susan Hazeldean (2011), påpeker at «lhbt-barn» er et motsetningsfylt begrep, med utgangspunkt i antakelsen om at lhbt-personer ikke kan være barn og barn ikke kan være lhbt-personer. Hazeldean hevder at dette i amerikansk kontekst fører til at lhbt-barn som er asylsøkere ikke får innvilget opphold i den grad de burde.

Argumentet til Hazeldean ovenfor, så vel som den manglende forskningen på feltet, bør leses i lys av at barns seksualitet i vestlig kontekst, som tidligere nevnt, i noen grad forstås som tabu (Foucault 1999, Epstein og Johnson, 1998). Dette innebærer at det kan ligge en kulturelt fundert motstand mot både forskning og politikkutvikling knyttet til barns seksualitet og særlig barns homoseksualitet. Dette betyr likevel ikke at feltet ikke er i bevegelse, særlig når det gjelder tiltak. Offentlig prioritering av levekårene til skeive barn, inkludert skeive barn som er asylsøkere, slik denne rapporten er et resultat av, tilsier at det finnes vilje til å prioritere temaet. I det følgende går vi nærmere inn på hva vi konkret

har gjort i arbeidet med denne rapporten, samt noen refleksjoner rundt hva det innebærer å snakke med og skrive om skeive enslige mindreårige asylsøkere.

METODE

Formålet med dette kapittelet er å gi en kort beskrivelse av hvilke datakilder som er benyttet i prosjektet, hva som ligger til grunn for utvalget, rekrutteringsprosessen, og til slutt noen etiske refleksjoner rundt det å intervjue barn og unge i sårbare situasjoner.

Vi har gjennomført kvalitative, semistrukturerte dybdeintervjuer med ni enslige mindreårige som har kommet til Norge som asylsøkere, fire ansatte på omsorgssentre, seks ansatte i mottak, og tre som har andre formelle hjelperrelasjoner til enslige mindreårige. Semistrukturerte intervjuer gjør det mulig å la informantens fortelling styre intervjuet, samtidig som forskeren har noen forhåndsdefinerte tema som berøres i løpet av samtalen. Intervjuguidene ble utviklet av forfatterne i samarbeid med Skeiv Verden, og etter grundig gjennomgang og innspill fra referansegruppen i prosjektet. Intervjuguiden ble deretter sendt inn til Norsk senter for forskningsdata (NSD) og fikk godkjenning derfra (prosjektnummer 55870).

En viktig del av datainnsamlingen har vært å gjennomføre kvalitative intervju med skeive enslige mindreårige asylsøkere. Formålet med intervjuene var å få dybdekunnskap om enslige mindreåriges erfaringer under asylsøkerfasen, på asylmottak og på omsorgssentre. Vi gjennomførte ni intervjuer. Fire av intervjuene ble gjort ansikt til ansikt, og resten på telefon. Intervjuene varte mellom 20 minutter og 60 minutter. I tillegg til lydopptak og transkripsjoner av disse tok vi notater underveis og skrev et sammendrag i etterkant. Ett av intervjuene ble gjennomført med oversetter, resten ble gjennomført på norsk eller engelsk. Dette betyr at de fleste intervjuene ble gjort på et språk informantene ikke behersket flytende, og i mange tilfeller over telefon. Ideelt sett skulle vi ha gjort alle intervjuene ansikt til ansikt på informantenes morsmål, da det kan være komplisert å fortelle detaljert om livet sitt på et annet språk enn morsmålet. Vi har fulgt en intervjuguide (se vedlegg 1) som inneholder tema knyttet til migrasjonserfaringer, relasjoner med formelle og uformelle hjelpere, erfaringer på omsorgssenter eller mottak, og skeive nettverk i Norge. I tillegg har vi spurt om hva informanten kunne endret på eller skulle ønsket var bedre på omsorgssentre eller mottak.

Vi har også intervjuet fire ansatte på omsorgssenter, seks ansatte på mottak, to representanter for enslige mindreårige og en ansatt på et botilbud for personer over 18 år som har kommet til Norge som enslig mindreårig. Alle disse intervjuene ble gjennomført på telefon, og varte mellom 20 og 60 minutter. Vi har spurt om ansattes bakgrunn, opplæring og kompetanseheving på tema seksualitet, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk, hvorvidt dette er tema i personalgruppa, erfaringer med skeive beboere, synspunkter på skeive enslige mindreåriges eventuelle utfordringer på omsorgssenter eller mottak, rutiner og retningslinjer og eksempler på god praksis. Vi har i intervjuene både snakket om lhbti-personer, skeive og om kjønn og seksualitet. Vi har formulert spørsmålene på litt forskjellige måter gjennom intervjuet for å prøve å få tak i bredden av informantens erfaringer og tanker.

Intervjuene er analysert gjennom en kollektiv analyseworkshop, som vi har gode erfaringer med fra tidligere prosjekter (Eggebø, Stubberud, og Karlstrøm 2018). Rapportforfatterne og generalsekretær i

Skeiv Verden, Susanne Demou Øvergaard, deltok på workshopen. Med utgangspunkt i sammendragene og diskusjoner rundt disse, trakk vi ut noen overordnede tema på tvers av materialet. Disse temaene dannet grunnlaget for rapportens struktur.

Rekruttering og utvalg

Alle mindreårige asylsøkere som er intervjuet ble rekruttert gjennom Skeiv Verden. Som allerede nevnt, har vi kun intervjuet homofile og bifile cis-menn og en transkvinne. Ungdommene som ble intervjuet har kommet til Norge alene, og de fleste har fått aldersvurdering over 15 år. De har derfor erfaring fra asylmottak for enslige mindreårige. Kun én av informantene hadde erfaring fra omsorgssenter. En annen av informantene ble vurdert til å være over 18 år da han kom, og har derfor bodd på ordinært mottak, men mener selv at hans alder er lavere. De fleste informantene bodde ikke på mottak da de ble intervjuet, men var enten bosatt eller i ferd med å bli bosatt, hadde flyttet ut eller hadde rømt. På intervjutidspunktet bodde informantene på forskjellige steder i Norge, og de hadde også tidligere bodd på mange forskjellige steder i landet.

Gruppen 'skeive enslige mindreårige' er i utgangspunktet liten, og dette kombinert med begrensede rekrutteringsmuligheter har gjort at utvalget informanter er smalere enn ønsket. I rekrutteringen baserte vi oss på Skeiv Verdens nettverk, og de enslige mindreårige som de var i kontakt med. Selv om de fleste Skeiv Verden spurte takket ja til å bli intervjuet, var det også flere (inkludert jenter) som takket nei, og vi endte med et utvalg uten cis-jenter/kvinner eller transmenn, og med kun én informant med erfaringer fra omsorgssenter. Det er vanskelig å spekulere i grunnen til at noen av de vi kontaktet, ikke ønsket å bli intervjuet. Gruppen er liten, og det å være i en sårbar livssituasjon kan også ha bidratt til at deltagelse i et forskningsprosjekt ikke stod høyest oppe på prioriteringslista. Når det gjelder informanter med erfaringer fra mottak, kommer det totalt betydelig færre enslige mindreårige under 15 år enn over 15 år (Bufdir 2015). Dette gjør at vi har begrenset innsikt, sett fra de enslige mindreåriges perspektiv, på hvordan omsorgssentrene fungerer for skeive. Vi mener likevel en del av de generelle beskrivelsene og erfaringene fra mottak i mange tilfeller er overførbare til omsorgssentre. I tillegg har ansatte på omsorgssentre bidratt med sine perspektiver, slik at rapporten likevel dekker disse godt.

Som nevnt over, ble alle de enslige mindreårige informantene rekruttert gjennom Skeiv Verden, og dette har hatt innvirkning på hvilke informanter vi har fått tak i. Selv om de vi har snakket med har vært i forskjellige livssituasjoner, har de alle hatt et relativt avklart forhold til egen seksualitet og kjønnsidentitet. Det er dermed også sannsynlig at en del av dem vi ikke har fått tak i, kanskje vil kunne være i enda vanskeligere livssituasjoner enn våre informanter. Vi har imidlertid vært avhengig av denne rekrutteringsformen siden ansatte på mottak og omsorgssenter har taushetsplikt, og vi selv ikke har hatt anledning til å gjøre feltarbeid på mottak eller omsorgssenter på grunn av prosjektets omfang.

De ansatte og representantene ble rekruttert med assistanse fra UDI og Bufetat, gjennom informasjon om prosjektet og direkte henvendelse til mottak og omsorgssentre. Det er i de fleste tilfeller leder som

har bestemt hvem vi skal snakke med, og informantene har i flere tilfeller vært avdelingsledere eller hatt annet lederansvar. Vi har også intervjuet to representanter for enslige mindreårige og en ansatt på et kommunalt botilbud for enslige mindreårige.

Til tross for disse begrensningene mener vi selv at vi har fått et rikt datamateriale, hvor stemmene til en svært marginalisert gruppe er representert, sammen med erfaringene og perspektivene til fagpersoner i førstelinjetjenesten som jobber direkte med denne gruppa. Ettersom dette er kvalitative intervjuer er det ikke et poeng for oss å kunne generalisere med utgangspunkt i funnene våre. Vi mener likevel at det er mulig å lære noe viktig om livserfaringer og vilkårene for disse for skeive enslige mindreårige i Norge i dag.

Etiske refleksjoner

Det å gjennomføre forskning som involverer at asylsøkere deltar, reiser viktige etiske spørsmål knyttet til sårbarhet, autonomi og samtykke. Evnen til å gi samtykke kan påvirkes av asylsøkeres tidligere traumatiske opplevelser, eller en oppfattelse av at forskere har myndighet over deres asylsaker, og det er derfor særlig viktig å få "genuinely informed consent" (Mackenzie, McDowell mfl. 2007:301), altså en type samtykke hvor informanten forstår hva deltagelse i prosjektet handler om. Dette krever en grundig gjennomgang av prosjektet og samtykkeerklæringen. I forbindelse med dette har det vært en utfordring å beskrive prosjektets mål til informantene. Enslige mindreårige asylsøkere utgjør en gruppe som er i en spesielt sårbar situasjon. Deres erfaringer kan være preget av usikkerhet i forbindelse med asylsøknaden, tidligere erfaringer med vold og traumer og liten generell kjennskap til forskningsprosesser. Som Cecilie Øien (2010) peker på i sin forskning om enslige mindreårige asylsøkere, kan det være vanskelig for barn og ungdom å forstå hva som er forskjellen mellom et forskningsintervju og asylintervjuet. Vi som forskere har lagt vekt på å tydeliggjøre overfor informantene at vi ikke har noen myndighet over deres asylsaker. Informantene er gitt skriftlig og muntlig informasjon om formålet med prosjektet, om at det er frivillig å delta, inkludert informasjon og forsikring om hvordan datamaterialet vil bli anonymisert (se vedlegg 2). Et sentralt punkt når det gjelder etikk i dette prosjektet er at vi har samarbeidet tett med Skeiv Verden. Skeiv Verden har tatt seg av rekruttering, men det som er enda viktigere er at de har fulgt opp de enslige mindreårige i etterkant av intervjuene. Gjennom å ha en tillits- og hjelperrelasjon til informantene har de vært i stand til å tydeliggjøre eventuelle uklarheter, og de har også ivaretatt hver informant i etterkant av intervjuene.

Når det gjelder intervjuer med ansatte på omsorgssentre og i mottak for enslige mindreårige, har et sentralt etisk-metodologisk mål vært å gi noe tilbake. De ansatte er profesjonsutøvere som har tatt seg tid til å snakke med oss i sin arbeidstid, og dels om tema som flere eksplisitt uttalte at de ikke følte at de hadde mye kompetanse på. I intervjuene med ansatte har vi derfor forsøkt å få til en toveis samproduksjon av kunnskap. De ansatte fikk anledning til å fortelle om sin hverdag og dele av sin kompetanse som fagpersoner og profesjonsutøvere, samtidig som vi som intervjuere delte av vår kunnskap på lhbti-feltet. Et forskningsintervju kan, i tillegg til å bidra til å belyse et tema, også generere bevissthet og nysgjerrighet hos dem som intervjues knyttet til tema det intervjues om. Dette var noe

vi så tydelig i disse intervjuene. Vi som forskere med særlig kompetanse på kjønn og seksualitet har derfor på slutten av intervjuene (når ansatte har uttrykt interesse) delt relevant kunnskap, tips og konkret informasjon.

ALENE OG SKEIV: ENSLIGE MINDREÅRIGES ERFARINGER

I det følgende skal vi gå gjennom de viktigste temaene som dukket opp i intervjuene med de enslige mindreårige. Kun en av de enslige mindreårige vi intervjuet hadde erfaring med å bo på omsorgssenter, de andre hadde bodd på mottak for enslige mindreårige, og en av dem hadde også bodd på ordinært mottak. I dette kapittelet ser vi nærmere på hvordan kjønn og seksualitet tematiseres på mottak og omsorgssentre, åpenhet, erfaringer med mobbing og trakassering, formelle og uformelle hjelpere, å gi opp systemet og det å leve et liv som skeiv i Norge.

Tematisering av kjønn og seksualitet på omsorgssenter og mottak

Informantene ga unisont uttrykk for at kjønn og seksualitet ikke i tilstrekkelig grad tematiseres på mottak og omsorgssenter, og at de selv ikke opplever å ha fått nok informasjon om dette etter ankomst til Norge. Våre informanter beskrev også forskjellige grader av depresjon, skam, frykt, usikkerhet, og problemer med å akseptere egen seksualitet eller kjønnsidentitet. Samtidig som dette ikke er uvanlig blant unge som bryter med normer for kjønn og seksualitet, kan konsekvensene av å ikke ha tilstrekkelig eller relevant informasjon, være særlig store for våre informanter.

Noen av informantene nevnte at seksuell orientering (i mindre grad kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk) ble tematisert, for eksempel i undervisning. Undervisningen fremstod ikke som positiv slik informantene fortalte om den, og det virket ikke som om underviseren klarte å skape trygge rammer for ungdommene som var til stede. En informant beskrev klassekameratene som uinteresserte, en annen fortalte at de uttrykte avsky når læreren snakket om homoseksualitet. Det å være vitne til denne typen undervisning førte til mer usikkerhet hos våre informanter, heller enn at undervisningen fungerte positivt. En av informantene sa at «du kan ikke leve hvis du alltid er redd, selv ikke hvis du bor i et land hvor alt er lov». Vi forstår det slik at informanten mener at det ikke holder å kjenne til lover og regler i Norge og få informasjon om dette i en undervisningssammenheng. Både lærere og ansatte på mottak og omsorgssenter må sørge for at undervisning om kjønn og seksualitet foregår i trygge former.

Ettersom informantene opplevde at de ikke får et godt tilbud om kunnskap om kjønn og seksualitet, nevnes Internett som en viktig informasjonskilde. En av informantene sa at han leste og lærte alt selv gjennom Internett. En annen sa at han brukte PC-en til en skeiv kompis som var logget på Gaysir[5] hvor han ble kjent med andre skeive, og lærte om det å være skeiv i Norge. Dette illustrerer viktigheten av digital kompetanse og tilgang til Internett og PC. Ikke alle vet hvor eller hvordan de skal skaffe nødvendig informasjon, og vi vil derfor oppfordre til at nettressurser knyttet til eksempelvis lhbti-

[5] Norsk nettside for dating og nyheter for skeive.

rettigheter i Norge og kontaktinformasjon til skeive organisasjoner som Skeiv Verden, FRI og Skeiv Ungdom, gjøres kjent blant ansatte og beboere på mottak og omsorgssentre.

Åpenhet

Våre informanter var åpne om sin seksuelle orientering og kjønnsidentitet i varierende grad, men ettersom vi hadde rekruttert dem gjennom Skeiv Verden, hadde alle fortalt at de er skeive til noen. For å drøfte åpenhet og hva det betyr, må vi se litt nærmere på hvilken betydning det har i folks liv å være skeiv.

En erfaring skeive personer fra de fleste land (inkludert Norge) deler, er opplevelsen av å fødes inn i et samfunn som er hetero- og cis-normativt, altså hvor alle antas å være heterofile og identifisere seg med det kjønnet de tildeles ved fødsel. Det å være skeiv kan dermed innebære en prosess hvor man innser at man føler noe annet enn det man forventes å føle, jobber med å erkjenne og sette ord på dette og tolke og forstå egne erfaringer så langt i livet i lys av den nye innsikten, og artikulerer egen identitet ovenfor andre. Dette innebærer å bryte med samfunnets forventninger, og betegnes gjerne som (den av og til krevende) prosessen med å «komme ut» (Hegna, Kristiansen og Moseng 1999: 43-46). For ungdom er det særlig viktig for livskvaliteten at de har noen som kan gi dem hjelp og støtte i disse prosessene (ibid).

I studien *I skapet anno 2012* beskriver Malterud og Bjørkman (2013) at det å vedkjenne seg sin seksuelle orientering (og her legger vi til at vi mener dette også gjelder for kjønnsidentitet), av mange regnes som en forutsetning for et fullverdig liv og god helse. Å holde disse delene av selvet skjult kan på den andre siden påvirke levekår, identitet og helse negativt (ibid: 148). I tillegg er narrativ om åpenhet, og forventninger til åpenhet, gjerne kulturelt betinget. En informant forteller:

> Alle som kjenner meg vet [at han er skeiv]. Jeg har begynt et nytt liv, i en ny by. Og jeg har samboer, vi lever sammen. Jeg er helt åpen. Jeg skjønner ikke, jeg synes det er ubehagelig med å bli kjent med folk når de ikke vet hvem jeg er [kjenner hans skeive identitet].

Denne informanten har en selvfremstilling som harmonerer godt med en vestlig, senmoderne forventing om autentisitet, altså å leve ut og gi seg til kjenne som den man virkelig er (Taylor 1998). Det er imidlertid ikke gitt at åpenhet passer for alle, under alle omstendigheter. Noen ganger kan valget om å holde tilbake informasjon være bedre enn full åpenhet. I noen tilfeller kan det å ikke være åpen om seksuell orientering eller kjønnsidentitet være en måte å beskytte seg selv på, eller en måte å forhandle flere parallelle identiteter som det kan være vanskelig å forene (for en grundig diskusjon om dette, se Eggebø, Stubberud og Karlstrøm 2018). Dette bekreftes også av Malterud og Bjørkman, som sier at «åpenhet ikke er et enten-eller-spørsmål, men et kontekstuelt og situasjonelt fenomen, der mennesker med en ikke-heteroseksuell orientering utviser et bredt repertoar av strategier for å gå ut og inn av skapet» (2013: 164). Forfatterne viser videre hvordan fordeler og ulemper ved å være åpen hele tiden vurderes opp mot hverandre (ibid: 168).

De skeive enslige mindreårige vi snakket med hadde forskjellige erfaringer og behov, også når de reflekterte rundt åpenhet i mottak. Mens noen ønsket å være åpne overfor ansatte og hadde vært det, ønsket andre å være åpne, men hadde ikke fått det til. Noen var åpne overfor andre beboere, men i hovedsak var informantene ikke åpne overfor andre beboere. Noen hadde ikke noe ønske å være åpen i institusjonene, heller ikke overfor ansatte. Noen opplevde å bli eksponert eller «mistenkt» av andre beboere, uten å ønske åpenhet. Åpenhet kan ha konsekvenser, slik vi diskuterer nærmere i kapitlene om de ansatte på omsorgssentre og mottak. Samtidig kan åpenhet overfor ansatte også føre til at skeive enslige mindreårige får bedre hjelp.

I intervjuene med ungdommene kom åpenhet frem som en forutsetning for å få god eller bedre hjelp. En informant forteller at han har fått tilrettelagt bosituasjonen sin etter bosetting fordi han har vært åpen om at han er homofil til de ansatte på mottaket hvor han bodde tidligere. En informant som søkte asyl på grunnlag av seksuell orientering, understreker viktigheten av å snakke med de ansatte. Han forteller at:

> Helsesøster vet. Du møter dem, og du må fortelle dem alt. Det hjelper. Du må være åpen. De må vite det, fordi helsesøster skal hjelpe deg hvis du har et problem. De forteller deg at du ikke er nødt til å snakke om det hvis du ikke har lyst, men det må du.

Denne informanten søkte altså asyl på grunnlag av seksuell orientering. For andre har seksuell orientering blitt viktig i løpet av asylprosessen. En annen informant forteller:

> Deniz: Jeg vil spørre deg et par spørsmål om vergen [representanten] din. Hun var kjempesnill mot deg, sant?
>
> EMA: Ja, hun er perfekt.
>
> Deniz: Skjønte hun at du er homofil? Var du åpen med henne?
>
> EMA: Ja, jeg sa det til henne. Det var hun som sa det til UDI. (…) Jeg var redd for å fortelle noen om det så jeg hadde bare henne, som er kjempesnill, så jeg fortalte henne. Men det var ikke grunnen at jeg kom til Norge, [jeg] har masse andre grunner og syntes ikke det var veldig viktig. Nå vet jeg det, men [da] trodde jeg ikke det var viktig.

I dette tilfellet har den enslige mindreårige fått en representant som han har god kontakt med, og som han har bestemt seg for å være åpen med. Representanten har deretter informert UDI om at han er homofil, ettersom han ikke forsto at det kunne være viktig selv. Her muliggjør et tillitsforhold at ny relevant informasjon om asylsaken kan komme frem. Dette var også tilfelle i et annet intervju, hvor en informant forteller at en lærer snakket om homoseksualitet i klasserommet en dag, og at han betrodde seg til henne etterpå. Informanten forteller at han var redd for å bli mobbet, men at han etter hvert bestemte seg for å fortelle de ansatte på mottaket og helsesøster at han var homofil. De gav ham informasjon om Skeiv Verden, og ba ham snakke med advokaten sin om temaet. Han forteller imidlertid at han var redd for å gjøre dette fordi han ikke ønsket at informasjon om hans seksuelle orientering skulle nå tilbake til familien i hjemlandet.

Disse fortellingene viser noe av kompleksiteten knyttet til åpenhet. Åpenhet kan være en forutsetning både for å få god hjelp på mottak, omsorgssenter eller i bosettingsprosessen, emosjonell støtte og bekreftelse, og hjelp til å få kontakt med skeive nettverk. Åpenhet om kjønn og seksualitet kan også være viktig informasjon i en asylsak, men som vi ser av historiene ovenfor, er det ikke gitt at de enslige mindreårige umiddelbart forstår at dette er av betydning. I tillegg ser vi i den siste historien at de enslige mindreårige kan være redd for at informasjon om eksempelvis seksuell orientering skal bli kjent i hjemlandet dersom de er åpen overfor advokat eller myndigheter. I fortellingene til informantene ovenfor er det videre et viktig gjennomgangsmoment; nemlig at åpenhet forutsetter enten tillitsrelasjoner, eller at noen har introdusert temaet på en måte som har vært gjenkjennelig for dem.

Mobbing og trakassering

Bortsett fra en av informantene, uttalte alle at de ble utsatt for mobbing og trakassering, herunder trusler og fysisk vold, knyttet til det å være skeiv på mottak eller omsorgssentre. Fortellingene om mobbing og trakassering dukker i vårt materiale opp i forbindelse med at informantene forteller om livet på omsorgssenter eller i mottak, og det fremstår som mobbingen i hovedsak finner sted her. Det er andre beboere som utøver mobbingen, og i noen tilfeller har informantene tatt opp mobbingen med ansatte på mottaket og fått oppfølging. I ett tilfelle har beboeren fått en mer tilrettelagt bosituasjon. Det fremstår ikke som om noen av forholdene våre informanter har fortalt ansatte om, har blitt anmeldt. Typen og innholdet i mobbingen/trakasseringen varierte fra drapstrusler og (seksuelle) overgrep i forbindelse med dusjing, til verbal mobbing (banning, fornærmelser, homofobisk mobbing) og ekskludering fra kulturelle fellesskap. Vårt datamateriale viser at spesielt enslige mindreårige som bryter normer for kjønnsuttrykk, for eksempel gutter med et feminint kjønnsuttrykk, er særlig utsatt for negative reaksjoner fra andre beboere. En av informantene fortalte om en hendelse hvor han ble truet, men som også belyser noen av dilemmaene og usikkerheten enslige mindreårige opplever i møte med hjelpeapparatet:

> EMA: Da jeg kom til Norge tok de meg til politistasjonen (…). De intervjuet meg, men jeg fortalte ikke om min seksuelle orientering. Jeg var så redd, og stolte ikke på noen. I hjemlandet mitt liker ikke politiet homofile, så jeg trodde at det kanskje var sånn her og. (…) Så flyttet de meg til et mottak. (…) Jeg hadde noen problemer der. Noen gutter [andre beboere] sa at jeg var homofil (…). Jeg prøvde å late som jeg var streit, det var veldig vanskelig. (…) Du vet (…), jeg fortalte dem ikke at jeg er homofil, men noen mennesker forstår, ut fra hvordan du går og snakker. De kan peke deg ut som homo. Så, jeg husker at jeg satt på vaskerommet. Noen gutter kom bort til meg, de var sure og sa «vi skal ta deg i rumpa, sug kuken min, jeg vil kysse». Da hadde jeg tre dager til jeg skulle bytte mottak. Jeg sa til meg selv, ikke si det til noen for de gutta venter på svar på søknaden sin de og. Du må ikke lage problemer for dem.
>
> Deniz: Så du fortalte ingen om dette?

> EMA: Jeg sa ikke noe. Jeg prøvde å si det til en av mennene som jobbet der som også kommer fra [hjemlandet hans]. Han var snill. Men så følte jeg at timingen ble feil. (…) Det var mange [med samme landbakgrunn] som jobbet på mottaket. Hvis du trengte tolk, kunne de bli med deg. Hvis du skulle rapportere noe, så oversatte de. De visste alt om meg. Jeg stolte ikke på dem. Da jeg var hos politiet ville jeg fortelle, men tolken var [fra hjemlandet]. Jeg var redd, for [personer fra hjemlandet] kan drepe deg hvis de vet. Jeg kjenner en som ble drept for å være homofil. Du kan ikke leve et liv hvor du alltid er redd, selv om du lever i et land hvor alt er lov.

Denne informanten beskriver en kompleks problemstilling. Han forteller om lav tillit til politi, ansatte på mottak og tolk, og ser dette dels i sammenheng med at noen av de ansatte har samme landbakgrunn som han. Da han ble truet på grunnlag av sin seksuelle orientering, fortalte han ikke dette til de ansatte fordi han ikke ville lage større problemer for de som truet han som ventet på svar på asylsøknaden sin, men også tilsynelatende fordi han ikke ville være åpnere om sin seksuelle orientering overfor ansatte enn det han var nødt til.

En annen informant forteller en lignende historie:

> EMA: Det var der ryktet begynte på en måte, ja, «han er homo», skjønner du. Det var der det begynte. Denne tiden var jeg veldig usikker, og jeg visste det på en måte, men jeg hadde aldri sagt det til noen før. Og på dette mottaket var det mange som ikke hadde opphold, det var helt overraskende at jeg som hadde bodd i Norge så kort tid fikk opphold, så alle var bare «herregud, han må være homo». Jeg tror det hadde hjulpet hvis jeg hadde fått noen å snakke med, men jeg begynte å si at «nei, jeg er ikke homo», jeg måtte vise andre gutter alle papirene mine, intervjuer, for å vise at det ikke stod noe om seksualiteten min.
>
> Deniz: Men hvorfor tror du ryktet begynte?
>
> EMA: Jeg kan være litt sånn… femi og sånn.
>
> Deniz: Var det ubehagelig å bo på mottak?
>
> EMA: Ja, jeg ville gjerne ut fra dette mottaket, jeg husker at jeg fikk en kommune til bosetting, og det fikk jeg med en gang, men det tok fire måneder før jeg flyttet. Og hver dag var jeg på kontoret. Og de husker meg veldig godt, fordi jeg var der hver dag og spurte når skal jeg flytte. Men de ba meg vente.
>
> Deniz: Snakket du ikke med noen om hvordan du følte deg?
>
> EMA: Nei.

Informanten forteller også at han på et tidspunkt etter bosetting i en kommune hadde prøvd å ta livet sitt. Slike hendelser indikerer at enkeltindivider opplever mobbing og trakassering basert på deres antatte seksuelle orientering eller kjønnsidentitet, og at konsekvensene av mobbingen og trakasseringen kan være svært alvorlig for dem som rammes, også på sikt.

Selv om en del av mobbing, trakassering, trusler og vold ble meldt fra om til ansatte på mottak, og de til dels også fikk hjelp, er det viktig å understreke at noen av informantene valgte å ikke fortelle ansatte på mottak eller omsorgssenter om opplevelsene. Dette gjenspeiler funnene i en rapport om omsorgssituasjonen for enslige mindreårige på mottak, som viser at «konflikter på mottakene kan anta mer subtile former enn direkte vold, og ulike former for negativ gruppedynamikk mellom beboerne får ansatte bare delvis tilgang til» (Sønsterudbråten, Tyldum og Raundalen 2018: 10, se også side 85-88). Våre informanter oppgir at grunnene til at de ikke snakket med ansatte om mobbing og trakassering har vært at de selv har manglet kunnskap om skeives rettigheter i Norge, mistillit til ansatte på mottak – særlig om ansatte kommer fra samme opprinnelsesland som informantene – og skam knyttet til både det å være skeiv og å bli mobbet eller trakassert.

På spørsmål om anmeldelse av trakassering på mottak forteller en av informantene at:

> Alt jeg tenkte på var å få opphold. Skjønner du, alt du tenker på er at du må få opphold, og da kommer alt til å endre seg. Men det blir det samme, om du bor på mottak, om du blir tildelt kommune, det blir på en måte samme livsstil. Vi bare går sammen på samme skole, det var helt samme måte, til jeg måtte gjøre en stor forandring i livet for å få helt fred liksom.

Denne informanten peker på flere viktige momenter som også dukket opp i andre intervjuer. På den ene siden er det ingen tvil om at det aller viktigste er å bli trygg gjennom å få oppholdstillatelse. Samtidig beskriver han at relasjonene mellom de enslige mindreårige ikke endrer seg selv om situasjonen gjør det; han er fortsatt skeiv, og han blir fortsatt mobbet og trakassert. I akkurat dette tilfelletilfellet tok informanten selv grep ved å flytte, og endret slik sin egen livssituasjon.

Når det gjelder skeive enslige mindreåriges økte risiko for mobbing og trakassering, er det viktig å understreke viktigheten av bemanning på mottak. En av informantene hadde erfaring fra både omsorgssenter og ordinært mottak. Han bodde først over et år på omsorgssenter, der han var åpen overfor de ansatte om at han var homofil. Selv om han opplevde mobbing og trakassering der, forteller han at han følte seg tryggere på grunn av de ansattes tilstedeværelse og bekreftelser. På intervjutidspunktet bodde han på ordinært mottak etter å ha fått aldersvurdering over 18 år. Han forteller at han følte seg mye tryggere på omsorgssenter enn på ordinært mottak, hvor han ikke er åpen om sin seksuelle orientering, men likevel er veldig redd. Det er forskjellen i bemanningssituasjon på ordinært mottak og omsorgssentre som er hovedgrunnen ifølge ham:

> EMA: Det er veldig forskjellig. De ansatte jobber 24-timer på omsorgssenter. Når jeg er på mottak jobber de bare fem dager i uka, fra kl. 8 til kl. 16. De jobber ikke i helga.
>
> Deniz: Er det bedre for deg at de jobber 24 timer?
>
> EMA: Ja, det er bedre for meg. (…) Når jeg har vondt eller lurer på om noe ting jeg spør dem. Det er ingen ansatte her (på asylmottak) [å spørre]. (…) Jeg har det veldig vanskelig. Alle her er voksne menn, jeg er veldig redd.

For denne informanten er altså forskjellen på omsorgssenter og ordinært mottak stor. Vi skal ikke gå inn på vurdering av denne informantens eksakte alder. Uavhengig av hva denne er, er det snakk om en ung person med behov for trygghet og omsorg, og omgivelser som kjenner hans situasjon. Han beskriver forskjellen på trygghet og utrygghet som skeiv på disse institusjonene, og knytter det direkte til bemanning.

Dette stemmer også med det generelle bildet som tegnes opp av Berg og Tronstad (2015: 45), hvor enslige mindreårige som bor på omsorgssenter føler seg tryggere enn barn (både enslige mindreårige og barn i følge med omsorgspersoner) på mottak. Bemanningssituasjonen er også noe som nevnes av Jakobsen (2018), som viser at ungdommer som ble plassert på mottak med lav bemanning (i dette tilfelletilfellet ordinære mottak) hadde dårligere psykisk helse enn de som bodde på mottak med høy bemanning (i dette tilfellet mottak for enslige mindreårige). Det er per i dag rundt 0,7 årsverk per plass på mottak for enslige mindreårige (Sønsterudbråten, Tyldum og Raundalen 2018).

Formelle og uformelle hjelpere

Oppfølging og omsorg for barn og ungdom i asylsøkerfasen er viktig (Berg og Tronstad 2015). Det finnes ulike formelle og uformelle hjelpere som spiller en sentral rolle i oppfølgingen av barn og ungdom og gir dem god omsorg. Disse inkluderer representanter, ansatte på asylmottak, advokat, helsesøster, personlige nettverk av venner og lignende. Ettersom enslige mindreårige asylsøkere er barn og ungdom uten foreldre eller foresatte til stede i samme land, har de krav på en representant som skal sikre deres interesser på best mulig måte. I henhold til Utlendingslovens kapittel 11a skal representanten ivareta den mindreåriges interesse i asylsaker gjennom blant annet å være til stede på samtaler mellom myndigheter og den mindreårige, bistå i undersøkelser, og ha kontakt med den mindreåriges advokat. Representanten har imidlertid ikke ansvar for den mindreåriges forsørgelse eller daglige omsorg.

For personer som innehar formelle roller som hjelpere, er det viktig å kjenne nøkkelinformasjon om de enslige mindreårige de skal hjelpe. Opplysninger om kjønn og seksualitet er slik nøkkelinformasjon, men det er ikke gitt at enslige mindreårige selv er klar over når de kan eller bør være åpne og når det ikke er nødvendig. For at enslige mindreårige skal være åpne om kjønn og seksualitet, forutsettes det de har et avklart forhold til dette selv, at de har en tillitsrelasjon til de formelle hjelperne og at de forstår i hvilke situasjoner det er viktig å være åpen.

Ut fra datamaterialet er det åpenbart at hjelpere, eller de som støtter enslige mindreårige i asylsøker- eller bosettingsfasen, er nøkkelpersoner med hensyn til hvordan skeive enslige mindreårige har det i hverdagen. Noen av informantene omtalte sin representant som «mamma», og beskrev gode relasjoner til dem. På tross av gode relasjoner var det noen av informantene som valgte å ikke være åpne med representanten. Andre igjen var åpen overfor sin representant, og noen av representantene har hjulpet de enslige mindreårige med å komme i kontakt med skeive organisasjoner. Samtidig uttrykte begge representantene vi snakket med at de oppfattet representantordningen som veldig strengt regulert. De ønsket å bidra mer gjennom å være mer involvert i de enslige mindreåriges

hverdag enn det de opplevde at de hadde mandat til, og de uttrykte at representantordningen ikke tok høyde for barnas faktiske behov for omsorg. De argumenterte også for at det var viktig at barna og representantene deres tilbragte nok tid sammen slik at det var mulig å bygge en tillitsrelasjon som også kunne være grunnlag for at barna kunne ta opp vanskelige tema. Under dagens representantordning oppnevnes ny representant for barn ved overgangen fra transitt til ordinært mottak (Lidén, Eide m.fl. 2013). Ved positivt vedtak får de enslige mindreårige oppnevnt en verge. Denne ordningen omtales som en utfordring for enslige mindreårige vi har snakket med, som uttrykte at de savner representantene som de har utviklet emosjonelle bånd med. Noen har fortsatt å holde kontakten med tidligere representanter på Facebook eller i andre sosiale medier.

Åpenhet overfor representantene kan være avgjørende for asylsøknaden til enslige mindreårige. Under sin vurdering av asylsaker tar UDI utgangspunkt i barnets egen forklaring gitt i asylintervjuet, i tillegg til andre opplysninger om barnet som fremmes via representanten, advokat, mottakspersonalet, slektninger eller andre (UDI 2012a, se også Barne- og likestillingsdepartementet 2011). Når det gjelder asylsakene til noen av våre informanter, var det deres representanter som snakket med advokat eller UDI om informantens seksuelle orientering. Dette var i flere tilfeller viktig for asylsaken. I slike tilfeller kan representanten eller andre hjelpere ha stor betydning fordi ikke alle enslige mindreårige er klar over at man kan søke asyl på grunn av seksuell orientering. På samme måte er det viktig for enslige mindreårige å ha en helsesøster og ansatte på mottak som kjenner systemet og lhbti-rettighetene i Norge. For eksempel uttalte en av våre informanter, som er transperson, at det var ansatte på mottak som ordnet en psykolog til henne i forbindelse med hennes kjønnsidentitet. Bortsett fra henvisning til en psykolog fikk hun lite informasjon om hva slags helsetilbud og rettigheter hun har som transperson i Norge når det gjelder kjønnsbekreftende behandling og endring av juridisk kjønn.[6]

I tillegg til representanter, ansatte på omsorgssenter og mottak og andre formelle hjelpere, har også de enslige mindreårige en rekke uformelle hjelpere. Informantene våre har kommet i kontakt med disse personene på en rekke forskjellige måter. Noen er tidligere ansatte på omsorgssenter eller mottak, og har gått over i en uformell hjelperrolle overfor bestemte enslige mindreårige, andre er personer de har kommet i kontakt med via Internett eller via nettverkene sine. Noen av de enslige mindreårige vi snakket med beskrev uformelle hjelpere som katalysatorer for muligheten til å leve skeive liv i Norge; hjelperne hadde introdusert dem for skeive nettverk, rettigheter og muligheter.

[6] Når det gjelder transpersoners rettigheter til kjønnsbekreftende behandling er det verd å merke seg følgende, som påpekes av Eggebø, Stubberud og Karlstrøm (2018: 110) «I følge Forskrift om rett til helse- og omsorgstjenester til personer uten fast opphold i riket må man ha bodd i Norge i minst 12 måneder, være medlem av folketrygden og ha en oppholdsstatus som er ment til å vare for å ha fulle rettigheter til helsehjelp i Norge (§ 2). De som ikke har dette har bare rett til spesialisthelsetjenester som 'ikke kan vente'. Kjønnsbekreftende behandling er ikke definert som behandling som ikke kan vente. Det synes derfor klart at transpersoner uten fast opphold i Norge ikke har rett til kjønnsbekreftende behandling og at det stilles krav om minst 12 måneders botid. Det er imidlertid en mangel på tydelige og transparente faglige begrunnelser for hvem som får kjønnsbekreftende behandling (Helsedirektoratet 2015), og det er dermed vanskelig å si noe om hvordan prioriteringer gjøres i praksis og hvorvidt og på hvilken måte innvandrerbakgrunn eventuelt kan ha betydning.»

Samtidig kunne relasjonene til de uformelle hjelperne også skli over til å bli problematiske, gjennom at romantiske relasjoner ble innledet. Dette ble beskrevet i et av intervjuene, hvor informanten hadde innledet en romantisk relasjon til en uformell hjelper han hadde kommet i kontakt med gjennom hjelperens frivillige arbeid på mottaket. I denne, så vel som andre tilsvarende relasjoner som Skeiv Verden kjenner til, er det betydelige forskjeller mellom informanten og hjelperen, både med tanke på alder, sosio-økonomisk status, språk, med mer.

Det fremstår som viktig at skeive enslige mindreårige har tilgang på gode formelle *og* uformelle hjelpere, som kan danne utgangspunktet for et godt og støttende nettverk i Norge. Vi mener likevel det er viktig at formelle hjelpere, og særlig ansatte på omsorgssenter og mottak, er oppmerksom på rollene til de uformelle hjelperne og relasjonene mellom hjelperne og de enslige mindreårige. For skeive enslige mindreårige kan uformelle hjelpere være utslagsgivende i å gjøre det mulig for dem å leve ut sin kjønnsidentitet eller seksuelle orientering i Norge. Samtidig gjør den ujevne maktrelasjonen at enslige mindreårige er særlig sårbare. Pro Senteret peker i sin rapport, *Mistanke og magefølelse* (2017), på at hjelpeapparatet har liten bevissthet rundt enslige mindreåriges erfaringer med å selge sex, både som offer for menneskehandel og som strategi for overlevelse. Risikoen for at enslige mindreårige inngår i potensielt skadelige relasjoner til uformelle hjelpere er også mindre dersom formelle hjelpere har god kunnskap om de enslige mindreåriges situasjon, og kan bidra til at den enkelte får den hjelp, støtte og bekreftelse som behøves innenfor de etablerte systemene.

Å gi opp systemet

Det å gi opp systemet fremstår som vanlig blant skeive enslige mindreårige. De opplever lang, og dels særlig utfordrende ventetid, som også inkluderer frykt og angst for at de kan få avslag på asylsøknaden. Å gi opp systemet innebærer her flere ting; det kan være å flytte ut fra mottak, slutte på introduksjonsprogram (dersom man har fått aldersvurdering over 18 år) eller skole, eller la være å melde fra om for eksempel mobbing og trakassering til ansatte på omsorgssenter eller mottak. Blant våre informanter var det flere som hadde gitt opp, både mens de ventet på vedtak på søknad, men også etter bosetting dersom behovene deres ikke ble møtt i tilstrekkelig grad, for eksempel i forbindelse med skolegang. Noen av informantene som var bosatt i kommuner fortalte at de hadde sluttet på skole eller, etter hvert som de ble eldre, introduksjonsprogrammet på grunn av mobbing. De fortalte om manglende skeive nettverk i kommunene der de var bosatt, og mobbing, trakassering eller utfrysing i utdanningssituasjoner som ikke ble håndtert på en god måte av de ansatte. Også de som valgte å forlate mottak, oppgav frykt eller erfaringer med mobbing og trakassering som grunn. Som følge av dette beskrev informantene isolasjon og ensomhet. Enkelte blant dem prioriterte derfor å si fra seg formelle rettigheter for å kunne være i nærheten av skeive venner. Noen av disse barna, ungdommene og unge voksne har dermed gyldige oppholdstillatelser, men føler seg fremdeles utrygge blant andre innvandrere, og stoler ikke på systemet.

I etterkant av intervjuene var det også en av informantene våre som valgte å rømme fra landet etter å ha fått avslag. Begrunnelsen hans for dette var at han hadde hørt at det kunne være lettere for skeive enslige mindreårige å få innvilget opphold i et annet europeisk land. Uavhengig av om dette

stemmer eller ikke, innebærer det å gi opp systemet at han starter på en ny flukt, som igjen innebærer utsatthet. Så godt som alle de ansatte vi intervjuet rapporterte også å kjenne barn og ungdom som hadde forsvunnet fra mottak. I Stockholm har man laget en samarbeidsplan for alle relevante aktører, inkludert aktører i kommunal sektor, migrasjonsmyndigheter, politi, Redd Barna med flere. Målet er å ivareta enslige mindreårige som forsvinner, og å forebygge at dette skjer. Samarbeidsplanene identifiserer både grunner og risikofaktorer, og forsøker å fordele ansvaret for forvunnede barn (Länsstyrelsen Stockholm 2017). Aasen, Dyb og Lid (2016) har også sett på forebygging og oppfølging av enslige mindreårige som forsvinner fra omsorgssenter og mottak, og anbefaler blant annet at man overfører ansvar for enslige mindreårige fra UDI til barnevernet samt sørger for bedre psykisk helsevern for enslige mindreårige. Dette er anbefalinger vi med utgangspunkt i vårt materiale stiller oss bak.

Å leve et liv som skeiv i Norge

Å leve i eksil kan være utfordrende både for voksne og barn som er preget av «tap av trygghet, av det kulturelt familiære, av familie, venner og sosialt nettverk» (Lauritzen 2007: 8). Det å ha støtte av andre som kommer fra samme land, kan ha stor betydning for personer på flukt. Å søke støtte fra andre fra samme land kan imidlertid være vanskelig for skeive asylsøkere som ikke vil dele informasjon om seksuell orientering og kjønnsidentitet (Eggebø, Stubberud og Karlstrøm 2018). Det kan derfor være viktig for skeive enslige mindreårige å inngå i skeive felleskap. Gjennom at skeive minoriteter kommer sammen kan man utvikle solidaritet, dele kunnskap og informasjon knyttet til kjønn og seksualitet, det å leve i eksil, og asylbyråkratiet (ibid, se også Lee og Brotman 2011, Akin 2017a).

Våre informanter fortalte at de er i kontakt med Skeiv Verden og Skeiv Ungdom. De har kommet i kontakt med organisasjonene gjennom venner, formelle hjelpere som representanter eller ansatte på mottak/omsorgssenter, eller uformelle hjelpere. Informantene fortalte om første gang de kom i kontakt med en skeiv organisasjon, og beskriver dette som en hendelse som vendte opp-ned på livet deres. De forteller at kontakten med organisasjonen ga dem håp, trygghet og en følelse av fellesskap. Det er likevel ikke slik at alle de enslige mindreårige vi har vært i kontakt med, har hatt mulighet til å besøke eksempelvis Skeiv Verden, som har lokaler i Oslo, Trondheim og Bergen. Hvor de enslige mindreårige havner geografisk definerer dermed deres muligheter til å fysisk komme i kontakt med organisasjoner som Skeiv Verden. Særlig en av informantene beskrev følelsen av isolasjon, ettersom mottaket han bodde på lå svært avsidesliggende til, med dårlig kollektivforbindelse. Det kan dermed være viktig at skeive enslige mindreårige får plass på omsorgssenter eller mottak som ligger i tilknytning til en av de store byene, slik at det er mulig for dem å få direkte kontakt med organisasjoner som Skeiv Verden, Skeiv Ungdom, Salam eller FRI.

ANSATTE PÅ OMSORGSSENTRE

Vi har intervjuet fire ansatte på to av de da tre statlige omsorgssentrene for enslige mindreårige asylsøkere, og en ansatt på et privat omsorgssenter. Omsorgssentrene er lovregulert i barnevernloven kapittel 5a.[7] De ansatte vi har intervjuet på omsorgssentrene er avdelingsledere eller har andre lederfunksjoner, og har i all hovedsak lang fartstid enten på omsorgssenter eller i barnevernet for øvrig. Generelt understreker alle de vi snakket med viktigheten av å møte barnet med respekt og åpenhet, og å sørge for at barnets integritet blir ivaretatt. De ansatte forteller også at det er viktig å være kultursensitiv, i tillegg til å være raus og by på seg selv når man jobber på et omsorgssenter. Gjennom å ha med seg disse praksisene og verdiene, beskrev informantene en kompleks og dels krevende, men også givende arbeidshverdag.

I likhet med intervjuene med ansatte på mottak for enslige mindreårige asylsøkere, har vi også overfor ansatte i omsorgssentre spurt om deres kompetanse på kjønn og seksualitet, kurs og kompetanseheving på dette, rutiner og retningslinjer, hvorvidt kjønn og seksualitet tematiseres på omsorgssenteret, erfaringer med skeive enslige mindreårige asylsøkere og hva slags særlige behov disse kan ha. I tillegg ba vi om beskrivelser av god praksis. I det følgende ser vi nærmere på hva de ansatte fortalte om disse temaene.

Kompetanse om kjønn og seksualitet blant ansatte på omsorgssentre

I henhold til Bufetats retningslinjer for omsorgssentre skal opp mot 50 prosent av de ansatte ha sosialfaglig/barnevernfaglig utdanning, i tillegg til at en rekke andre utdanninger vil kunne inngå i denne andelen, slik som språk, psykologi, sosiologi, pedagogikk m.m. (Bufetat 2015). Alle de ansatte vi snakket med hadde relevant høyere utdanning, og beskrev at omtrent halvparten eller mer av kollegiet også hadde det. Omsorgssentrene plikter videre å gi barna god omsorg, trygghet, og den oppfølging og behandling de har behov for.[8]

Ingen av de intervjuede hadde noe kunnskap om seksuell orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk fra sin utdanning, og med unntak av det private omsorgssenteret hadde ingen hatt kompetanseheving blant de ansatte knyttet til dette temaet. Den ansatte på det private omsorgssenteret fortalte at de hadde invitert Rosa Kompetanse på besøk for å drive kompetanseheving blant alle de ansatte, og oppfattet dette som nyttig. Et av de offentlige omsorgssentrene hadde invitert inn en sexolog i tilknytning til en bestemt sak. De ansatte kjenner i hovedsak ikke til organisasjoner som Skeiv Verden, FRI og Skeiv Ungdom. Ut fra det de ansatte

[7] For en grundig gjennomgang av omsorgen for enslige mindreårige asylsøkere i Norge, se Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheters temarapport, *Omsorg for enslige mindreårige asylsøkere* (2016)
[8] Barnevernloven § 5A-2 annet ledd.

forteller, ser det altså ikke ut til at kompetanse om kjønn og seksualitet har vært prioritert, og da særlig ikke ved de offentlige omsorgssentrene.

Konsekvensene av lav kunnskap om kjønn og seksualitet kom særlig godt frem i et av intervjuene. På spørsmål om kompetanse forteller en ansatt at hun tidligere jobbet på en barneverninstitusjon der det også jobbet en som var lesbisk. Hun beskriver at hun følte seg heldig fordi den lesbiske kunne veilede de andre ansatte når tema knyttet til kjønn og seksualitet dukket opp, noe som var nødvendig ettersom de hadde skeive beboere på barnevernsinstitusjonen. I dette tilfellet fremstår den lesbiske ansattes egne erfaringer som grunnlaget for nødvendig kunnskap, som alle de ansatte hadde behov for. Samtidig som det er viktig å anerkjenne hvordan levd erfaring kan spille en viktig rolle, har kunnskap om kjønn og seksualitet også en faglig komponent som kan tilegnes av de som ikke selv er skeive.

Rutiner og retningslinjer på omsorgssentre

Det er verd å merke seg at det per dags dato ikke finnes noe standardisert informasjonsprogram eller retningslinjer for hva omsorgssentrene skal informere eller undervise barn om. Ingen av informantene hadde rutiner eller retningslinjer for hva de skulle gjøre dersom seksuell orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk ble tematisert av et barn på omsorgssenteret. Det kom fram at det heller ikke fantes noen rutiner for hvordan de ansatte skulle tematisere kjønn og seksualitet uoppfordret overfor barna generelt. En av de ansatte argumenterer for at de ikke har stort behov for retningslinjer, og begrunnet det med at de ikke har hatt skeive barn på omsorgssenteret. Han poengterer at «hvis vi ser på hva vi konkret har opplevd, uten å tenke på mørketall og slik, så er det vanskelig å se veldig tydelig at vi har behov for det». Han tar altså høyde for at det kan være barn som ikke har vært åpne gjennom å nevne mørketall, men mener likevel det ikke er behov for rutiner og retningslinjer. De andre informantene var derimot positive til at det utarbeides rutiner, og de var tydelige på at det var et særlig behov for retningslinjer. Dette ble begrunnet med at de selv opplevde at de hadde lite kompetanse på området.

Vi mener at det å etablere rutiner og retningslinjer som fungerer både i konkrete tilfeller og generelt, kan være en viktig strategi for omsorgssentrene. Det er viktig at de ansatte vet hvordan de skal håndtere situasjonen dersom et barn tematiserer seksuell orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk selv. Samtidig er det like viktig at barna på omsorgssentre generelt får bekreftelse på at variasjoner i kjønn og seksualitet er normalt, og at lhbti-personer i Norge har bestemte rettigheter. Å tematisere kjønn og seksualitet og lhbti-spørsmål generelt, overfor alle barn, fungerer på tre måter. For det første kan man bidra til normalisering av variasjoner i kjønn og seksualitet. For det andre kan man spre kunnskap om lhbti-personers rettigheter og muligheter i Norge. For det tredje kan man trygge eventuelle skeive barn, som kanskje ønsker å snakke med voksne om følelsene og tankene sine, om at man har kunnskap om temaet og at det er trygt å snakke om dette. Dette så vi også illustrert i historien om den enslige mindreårige som bestemte seg for å snakke med læreren etter at homofili hadde vært et tema i en undervisningssituasjon. Dette kan være særlig viktig for barn som kan komme fra kontekster hvor det å være skeiv, ikke har opplevdes som et mulig livsvalg. Særlig fordi barna er

unge, og kanskje ikke har hatt mulighet til å artikulere en skeiv identitet for seg selv, er det ekstra viktig å bidra med et språk som gir rom for å snakke om følelser og erfaringer knyttet til kjønn og seksualitet.

Tematisering av kjønn og seksualitet blant beboere og ansatte på omsorgssentre

Med utgangspunkt i intervjuene fremstår det som om kjønn og seksualitet i liten grad tematiseres på omsorgssentrene. Vi spurte om hvorvidt dette tematiseres både overfor barna, og internt i ansattgruppa. En av de ansatte forteller at de snakker med barna om kjønn og seksualitet fordi det inngår i en av opplæringsmodulene[9] de går gjennom på dette omsorgssenteret, men at han selv var usikker på hvordan dette i praksis ble gjennomført. En annen informant forteller at de tematiserer det overfladisk, men at barna «griner på nesa» når kjønn og seksualitet tas opp i undervisningssammenheng. På spørsmål om kjønn og seksualitet diskuteres internt blant de ansatte, svarer informantene at dette i liten grad gjøres, men dersom de gjør det, er det knyttet til bestemte tilfeller. En av de andre ansatte forteller at de gjennomfører seksualitetsundervisning, men uten å tematisere kjønn og seksualitet. Seksualitetsundervisning som ikke tematiserer variasjoner i kjønn og seksualitet og innarbeider dette aktivt som gjennomgående perspektiver i undervisningen, ender gjerne med å få en hetero- og cis-normativ form (Svendsen 2012). Dette betyr at underviser tar utgangspunkt i heteroseksualitet og cis-personer i undervisninga. Undervisninga kan da bli mindre relevant eller i verste fall fremstå diskriminerende overfor personer som bryter med normer for kjønn og seksualitet.

De ansatte forteller videre at de ikke spør barna om kjønnsidentitet eller seksuell orientering, men de observerer dem og tematiserer kjønn og seksualitet dersom de «mistenker» noe. Det fremstår i liten grad som om de ansatte snakker om tema i personalgruppa, men at dersom de gjør det, er det fordi det er noe spesielt de legger merke til hos barna. Samtidig viser et sitat fra en av de ansatte at dette er et komplekst felt:

> Elisabeth: Snakka dere med barna om det å være skeiv (…) mer generelt?
>
> Ansatt: Ja, om vi ikke gjør det systematisk, så jobber vi med det når vi oppdager ting. (…) Det blir jo litt dette med å trygge barna på at her i Norge har du rett til å være den du er uansett, at det er helt greit at guttene liker gutter og at jentene liker jenter, at man er like mye verd uansett. Og ingen har lov å være slem med deg, du kan være den du er. Men det er klart at de er jo bekymra og redde for å bli sendt tilbake og, det er kanskje en av grunnene til at de har kommet. Vi jobber med den enkelte ut fra deres behov, og noen lever jo godt med det mens andre må trygges. Vi må gi dem erfaringer som viser at dette er helt greit. Men personalet må

[9] På tidspunktet denne rapporten ble skrevet finnes det ikke noe felles opplæringsmoduler som alle omsorgssentre bruker eller har tilgang på. Modulen som omtales her var altså senterets egen. Vi har i denne rapporten ikke hatt anledning til å analysere de enkelte sentrenes opplæringsprogram eller moduler.

> tørre å ta samtalen, og si at hva er det vi ser, noen ganger må vi være så åpen. Men det var vi ikke overfor han gutten.
>
> Elisabeth: Er det et tema i personalgruppa som det snakkes jevnlig om? (…)
>
> Ansatt: Hvis det er ting vi ser eller legger merke til, så snakker vi om hva gjør vi med det. Og de som vet best er gutten eller jenta selv, og vi må være undrende, kartlegge, og det handler litt om dette med risikoen for hva andre, eller, hva man kan bli utsatt for. Vi går jo ikke rundt og spør om barna er heterofile, sant. Så det handler jo om at hvis vi ser at det er en adferd som ikke er hensiktsmessig for barnet selv. Utover det spør vi ikke om de er homofil eller lesbisk.

Sitatet viser noe av kompleksiteten på feltet. Den ansatte forteller at de ikke snakker systematisk med barna om å være skeiv, men gjør det når de oppdager noe. I slike situasjoner ønsker hun å trygge barnet på at det er greit å være skeiv i Norge, samtidig som hun anerkjenner at personalet må «tørre å ta samtalen» - i dette tilfellet etter at de har «oppdaget» noe. På spørsmål om det diskuteres jevnlig i personalgruppa, viser hun til at det må konkrete saker til før det tematiseres. Hun uttrykker både vilje og kompetanse på å trygge og bekrefte barn på omsorgssenteret som er skeive. Samtidig fremstår det ikke som om de ansatte tematiserer kjønn og seksualitet uten at de oppfatter at det er noe bestemte barna har behov for. Konsekvensen av dette er at de ikke åpner opp for muligheten for at de mindre trygge barna, som behøver bekreftelse før de sier noe, kan snakke med dem.

«BARN HAR IKKE SEKSUALITET»

Som vi har diskutert i litteraturstudien, finnes det et kulturelt tabu knyttet til barns seksualitet. Vi ser konturene av dette tabuet i noen av intervjuene med de ansatte på omsorgssentrene. Informantene forklarer at de ikke tematiserer kjønn og seksualitet med barna, og en av dem begrunner dette med at de mener at barna er for unge til å ha en (normoverskridende) seksuell orientering:

> Vi observerer barna på mange områder og dette er et av dem, men det er jo stort sett yngre barn dette her. Mange av disse er ikke vekket seksuelt i livet ennå.

En fornektelse av barns uttrykk for seksualitet, lyst og begjær(sretning) kan sees i lys av det generelle tabuet knyttet til barns uttrykk for seksualitet (Foucault 1999, Epstein og Johnson 1998). Dette blir ekstra tydelig for skeive barn, slik Valentine (2008) har påpekt, gjennom antakelsen om at et barn ikke kan være en lhbt-person, og at en lhbt-person ikke kan være et barn. Det er videre verd å merke seg at kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk, og refleksjoner rundt dette, har en tendens til å falle ut av akkurat disse resonnementene til informantene.

Forståelsen av seksualitet som informanten i sitatet over trekker på som noe som gradvis utvikler seg etter som barnet blir eldre, står i motsetning til en forståelse av seksualitet og kjønnsidentitet som noe medfødt, som både finnes og som utvikler seg fra fødselen. Når det gjelder barn og seksualitet, anbefaler Verdens helseorganisasjon (WHO) at man bør begynne seksualitetsundervisning i bred forstand tidlig. WHO er tydelige på at barns seksuelle utvikling starter ved fødsel, og at selv svært små

barn kan ha seksuelle følelser (WHO 2010: 23). De anbefaler at seksualitetsundervisning starter før barn fyller fire år, og WHO skriver:

> Sexuality education is much more than giving facts about reproduction and the prevention of disease. It helps to develop the child's senses and body sense/body image and, at the same time, it strengthens the child's self-confidence and contributes to the development of self-determination: the child will be enabled to behave responsibly towards himself/herself and others. (ibid: 35)

WHO anbefaler videre at man inkluderer kunnskap om kjønnsidentitet i seksualitetsundervisning til barn under fire år. Det anbefales at man gir informasjon om likekjønnsrelasjoner til barn mellom fire og seks år. De internasjonale anbefalingene for hvordan man driver seksualitetsundervisning (forstått i bred forstand, slik sitatet ovenfor viser), er med andre ord tydelig på at man kan tilby selv små barn alderstilpasset kunnskap om kjønns- og seksualitetsmangfold. I konteksten av norske mottak og omsorgssentre merker vi oss at Pro Sentret anbefaler mer seksualitetsundervisning på omsorgssentre og mottak (2017), og at det også ifølge Regjeringens handlingsplan *Trygghet, mangfold, åpenhet* skal iverksettes informasjonsarbeid om kjønn og seksualitet mot hele gruppen asylsøkere. Vi er enige i disse forslagene, og anbefaler at også omsorgssentre og mottak tilbyr barn og unge alderstilpasset informasjon om kjønn og seksualitet. For en diskusjon om hva god seksualitetsundervisning innebærer, se under overskriften 'Tematisering av kjønn og seksualitet blant beboere og ansatte på mottak' (side 41).

FEMININITET = HOMOFILI?

Som vi ser over, forteller informantene at de tematiserer kjønn og seksualitet dersom de «mistenker» noe. Dette ble eksemplifisert gjennom beskrivelser av gutter som ble lest av de ansatte som feminine. Assosiasjoner til afghanske bacha bazi, såkalte «dansegutter», dukket også opp i disse kontekstene.[10] Her kobles seksuell orientering sammen med kjønnsuttrykk, og mannlig femininitet leses som mulig tegn på homoseksualitet. Dette kan videre tolkes som at homofile og bifile gutter må ha et feminint kjønnsuttrykk for å leses som mulige skeive av de ansatte på omsorgssentrene. Dette betyr imidlertid at skeive gutter som har maskulint kjønnsuttrykk, ikke nødvendigvis vil leses som skeive av de ansatte, og de ansatte vil da heller ikke tematisere kjønn og seksualitet overfor disse. Ingen av informantene tematiserte (skeive) jenter. Tema knyttet til det å være transperson, ble heller ikke diskutert av de ansatte. Det kan dermed se ut til at de ansattes antakelser om hvem og hvordan et skeivt barn er, fungerer som rettferdiggjøring for at temaet ikke i større grad tas opp. Det ser også ut til at de ansatte oppfatter at kjønn og seksualitet bare er noe som angår dem som avviker fra hetero- og cis-normen.

[10] Landinfo (2011) definerer bacha bazi slik: «bacha bazi (farsi for "å leke med gutter") har en flere hundre år lang historie i Afghanistan, hovedsakelig i nordområdene. At svært unge gutter danser i tilknytning til ulike arrangement, er antagelig et resultat av den sterke kjønnssegregeringen og de kulturelle rammene for kvinners offentlige opptreden i Afghanistan. Det hersker enighet om at bacha bazi har fått et oppsving etter Talibans fall, og at fenomenet har innslag av både slavehold og prostitusjon. Tradisjonen innebærer antagelig omfattende mannlig seksuelt misbruk og utnyttelse av mindreårige gutter»

Dette på tross av at de ansatte også understreker at de ønsker å formidle kunnskap om rettigheter, frihet og menneskeverd samt kunnskap om det norske samfunnet. En av de ansatte beskriver blant annet at dersom hun mistenker at et barn er skeivt, vil hun trygge dem på (implisitt progressive) normer og rettigheter i Norge som tilsier at det er ok å være skeiv. Vi vil imidlertid hevde at rettigheter knyttet til kjønns- og seksualitetsmangfold er noe alle barn trenger å kjenne til, uavhengig av seksuell orientering og kjønnsidentitet. Vi mener også at koblingen mellom gutters femininitet og homofili er problematisk, fordi skeive barn som ikke bryter med kjønnsnormer vil kunne forbli usynlige for de ansatte. All den tid kjønn og seksualitet og lhbti-relaterte tema ikke tas opp uten at det er en spesiell foranledning av de ansatte, skapes det heller ikke muligheter for å komme ut for skeive barn. Vi mener dermed det er viktig at ansatte forklarer alle barn hvilke rettigheter man har som skeiv i Norge. I tillegg mener vi det er viktig at ansatte også anerkjenner at det ikke alltid er problemfritt å være skeiv i Norge, og hjelper de skeive barna til å bli trygge i seg selv, også når de bryter med normer for kjønn og seksualitet.

God praksis

Selv om de ansatte beskriver praksiser som kan gjøre det vanskelig for barn å snakke åpent om seksuell orientering og kjønnsidentitet, fikk vi likevel beskrivelser av god praksis som vi ønsker å trekke frem. Dette handler om de ansattes fagkompetanse. Ansatte med sosionom-, barnevernsfaglig eller annen relevant kompetanse trakk aktivt på denne for å møte og forstår barna der de er, og med åpenhet, nysgjerrighet og på en støttende og bekreftende måte. Et annet og mer konkret eksempel kom fra en av de ansatte som hadde hatt en homofil beboer. Hun forteller at de hadde tatt ham med på det lokale Pride-arrangementet, og at «han syntes det var så fint å se at det var så åpent, for det var jo fluktgrunnen hans». I denne situasjonen har de ansatte forstått og agert på beboerens behov. Det er verd å nevne at også flere av de enslige mindreårige vi snakket med, trakk frem sitt første møte med Pride i Norge som en svært positiv opplevelse. Som vi beskriver flere steder i rapporten, kan det være viktig for barna og ungdommene å få bekreftelse på at det er ok å være skeiv i Norge. Da de ansatte tok med dette barnet på Pride, fikk han ikke bare deres ord på at det er ok å være skeiv og at lhbti-personer har rettigheter, han fikk også se at det finnes mange andre som ham og det finnes et åpent og positivt fellesskap knyttet til variasjoner i kjønn og seksualitet.

ANSATTE PÅ MOTTAK

I motsetning til omsorgssentrene er ikke mottakene lov- og forskriftsregulert. Mottakene driftes i henhold til kontraktsvilkår og styringsdokumenter, inkludert UDIs rundskriv som blant annet inkluderer reglement for mottaksdrift (Justis- og beredskapsdepartementet 2017). Vi har intervjuet seks ansatte, fordelt på ett transittmottak for enslige mindreårige og fem ordinære mottak for enslige mindreårige. To av informantene var relativt nyutdannede innenfor relevante profesjoner, mens resten i all hovedsak hadde relevant utdanningsbakgrunn og hadde jobbet lenge på mottak. Informantene beskrev ambisjoner om høy profesjonell standard og et ønske om å gjøre en god jobb. Samtidig uttrykte også ansatte på mottak et behov for mer kompetanse på feltet. På samme måte som hos de ansatte på omsorgssentrene har vi i intervjuene snakket med informantene om utdanning, kompetanse og kompetanseheving knyttet til kjønn og seksualitet, rutiner og retningslinjer knyttet til dette, og erfaringer med skeive enslige mindreårige asylsøkere og hva slags særlige behov disse kan ha, i tillegg til at vi ba om beskrivelser av god praksis. I det følgende ser vi nærmere på hva de ansatte fortalte om disse temaene.

Rutiner og retningslinjer på mottak

På spørsmål om rutiner og retningslinjer i tilfeller der en beboer tematiserer kjønn og seksualitet, eller dersom ansatte ønsker å ta opp temaet, er det kun én av informantene som beskriver at de har rutiner for dette. Hun forteller at de har tatt i bruk UDIs tiltakskort. UDI har utviklet tre relevante tiltakskort rettet mot ansatte på mottak, *Tiltakskort for opplysninger om overgrep på grunn av seksuell orientering eller kjønnsidentitet (LHBT)* (UDI uten årstall), *Tiltakskort – Seksuelle- og kjønnsminoriteter* (UDI 2009b) og *Tiltakskort for søkere som kan være utsatt for overgrep i Norge på grunn av seksuell orientering eller kjønnsidentitet* (UDI 2018a). Det er også relevant for ansatte å kjenne innholdet i UDIs internmelding, *Søknad om beskyttelse der det er anført frykt for forfølgelse på grunn av seksuell orientering eller kjønnsidentitet* (2018b), særlig punkt 4 om tilrettelegging. I tiltakskortet om seksuelle- og kjønnsminoriteter defineres seksuell orientering, kjønnsidentitet, og lhbtq. I tillegg påpekes det at enkelte kan mangle eller ha andre begreper om egen seksuell orientering eller kjønnsidentitet. Tiltakskortet tilbyr en «oppskrift» på hva den ansatte kan gjøre dersom en beboer opplyser å tilhøre en seksuell minoritet, dersom beboeren utsettes for trakassering, vold eller overgrep, og dersom det er behov for å gi opplysninger til andre.

Bruken av tiltakskortet ser ut til å variere blant informantene. Mens noen av informantene nevner tiltakskortene på eget initiativ, kjenner andre ikke til kortene i det hele tatt. I et tilfellet, der den ansatte forteller at tiltakskortet ble brukt aktivt, hadde kortet blitt gjort kjent blant alle de ansatte ved at alle hadde fått informasjon fra ledelsen om at dette tiltakskortet finnes. Ansatte måtte videre lese tiltakskortet, for deretter å kunne krysse av på en liste. Dette var en måte å sikre seg at alle ansatte var kjent med prosedyrene, og informanten understreket at det var viktig at alle leste tiltakskortet

grundig. Den andre informanten som nevner tiltakskortet, forteller at det ble brukt som utgangspunkt i diskusjoner blant ansatte når det var nødvendig.

Innholdet i tiltakskortene er direkte relevant for spørsmålet om rutiner og retningslinjer knyttet til kjønn og seksualitet på mottak, og vi anser det som urovekkende at noen av de ansatte ikke kjenner til tiltakskortene i det hele tatt. Kortene fremstår som godt egnet som utgangspunkt for den typen bruk informanten over beskriver, og det kunne derfor vært naturlig å tematisere i intervjuet. Vi anser det som viktig at både UDI og det enkelte mottak har en innarbeidet rutine for å informere alle ansatte om hvilke ressurser som er tilgjengelig, og at disse ressursene brukes.

Kompetanse på kjønn og seksualitet blant ansatte på mottak

Ingen av de ansatte vi intervjuet på mottakene har gjennomført noe kursing eller kompetanseheving knyttet til kjønn og seksualitet eller lhbti-relaterte tema. Informantene på mottakene uttrykte likevel interesse for kompetanseheving. En av de ansatte som var relativt ung og nyutdannet, forteller at de hadde vært innom seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk som tema på utdanningen. Han uttrykker en åpen forståelse av kjønn og seksualitet, og påpeker blant annet at kjønn og seksualitet er noe som kan utforskes og som kan være en kilde til usikkerhet for beboerne. Dette står i motsetning til en del av de andre informantenes implisitte eller eksplisitte fortellinger om særlig seksuell orientering som noe iboende og uforanderlig, og som noe skeive enslige mindreårige kan velge å informere om eller ikke.

Disse forskjellige forestillingene om kjønn og seksualitet, enten som noe tydelig og iboende som kan informeres om, eller som noe som kan være en lang prosess, foranderlig, og en kilde til usikkerhet, kan ha stor betydning for hvordan ansatte tematiserer (eller ikke tematiserer) kjønn og seksualitet overfor beboerne. Dersom utgangspunktet er at kjønn og seksualitet kan være et vanskelig og uavklart tema for enslige mindreårige på mottak, bør dette tilsi at ansatte tematiserer dette uoppfordret, uten å vente på at den enslige mindreårige skal «komme ut av skapet» først. Antar de ansatte derimot at seksuell orientering og kjønnsidentitet er noe avklart, iboende og uforanderlig som boeren fritt kan velge å fortelle om eller ikke, er det lettere å forstå fortellingene fra de ansatte om at de ikke tematiserer kjønn og seksualitet med mindre beboeren selv gjør det først, eller de «mistenker» noe.

Ansatte på mottakene kjenner stort sett til organisasjoner som Skeiv Verden, FRI og Skeiv Ungdom. Dette er positivt, for vi vet at disse organisasjonene gjør en stor jobb med å bekrefte og trygge unge skeive, både gjennom informasjon om rettigheter, men også gjennom å danne grunnlaget for et trygt sosialt nettverk. Det kan derfor være svært viktig for enslige mindreårige at deres nærmeste hjelpere er i stand til å sette dem i kontakt med relevante organisasjoner. Mottaksansatte kan sammen med den enslige mindreårige vurdere om det er Skeiv Verden, som gir et tilbud til skeive med innvandrerbakgrunn, eller om det er Skeiv Ungdom, som retter seg inn mot unge skeive, som er den beste organisasjonen for dem. Mottaket kan også i samråd med den unge vurdere om det er fornuftig å ha med en følgeperson på eventuelle møter med organisasjonene.

Tematisering av kjønn og seksualitet blant beboere og ansatte på mottak

Det er varierende hvorvidt kjønn og seksualitet tematiseres blant beboere og ansatte på mottakene. Flere sa at de ikke hadde noe erfaring med skeive enslige mindreårige, eller at det ikke bodde skeive enslige mindreårige på deres mottak. Andre igjen hadde flere konkrete erfaringer med å jobbe med skeive enslige mindreårige. Noen forteller at kjønn og seksualitet tematiseres i forbindelse med seksualitetsundervisning, men at det er helsesøster/helsesykepleier som tar seg av dette. I hovedsak ser det ikke ut til at seksuell orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk nødvendigvis tematiseres aktivt av dem som har den daglige kontakten med beboere. Med noen unntak fremstod det også i liten grad som kjønn og seksualitet ble tematisert i personalgruppa. Til forskjell fra omsorgssentre finnes det standardiserte informasjonsprogram for mottak, og vi skal se nærmere på dette nedenfor.

KJØNN OG SEKSUALITET I INFORMASJONSPROGRAMMET FOR BARN OG UNGE

UDI har utviklet en informasjonsplan, som utgjør «mottakets verktøy for planlegging og gjennomføring av informasjonsprogrammet for barn og unge» (UDI 2010a). Informantene refererer implisitt eller eksplisitt til denne planen under intervjuene. I tillegg til planen har UDI utarbeidet en metodisk og praktisk veileder for bruk av informasjonsplanen. Planen tematiserer flere områder som er relevante for barn og unge, og inkluderer moduler om lover og regler som tar for seg diskriminering på grunn av seksuell orientering samt en modul om seksualitet og kropp. I veilederen for informasjonsplanen beskrives hver modul grundig, i tillegg til forslag til gjennomføring og eksterne ressurser mottakene kan trekke på knyttet til hvert enkelt tema. I veilederen om seksualitet og kropp (*Ung i Norge*, modul 6), tematiseres seksuell orientering. Det å være lesbisk, homofil eller bifil forklares, og det redegjøres for normer samt homofiles rettigheter i Norge. Å være transperson tematiseres derimot ikke i materialet, verken i denne modulen, i modul 5 om ungdomsliv og familie, eller i modul 7 om helse. Kunnskap om kjønnsidentitet og transpersoner var for øvrig noe en av våre informanter etterlyste eksplisitt.[11]

Det var kjent for våre informanter at kropp og seksualitet var en del av det obligatoriske opplegget ungdommene skulle gjennom, og flere refererer eksplisitt til UDIs informasjonsplan. Informantene forteller i flere tilfeller at andre, særlig helsesøster/helsesykepleier, har ansvar for gjennomføring av modulen knyttet til kropp og seksualitet. Andre forteller at noen av beboerne forlot rommet under seksualitetsundervisninga. Hovedinntrykket vårt er at fokus på kjønn og seksualitet ikke er veldig stort blant informantene, og at dette fokuset bør økes ved å tematisere kjønn og seksualitet uoppfordret i hverdagssituasjoner, i tillegg til å styrke seksualitetsundervisning på mottak. Seksualitetsundervisning kan styrkes på flere måter, både på individ-, organisasjons- og strukturnivå (se Stubberud m.fl. 2017 for en diskusjon om dette). På strukturnivå er det viktig at kunnskap om kjønn og seksualitet inkluderes i alle relevante utdanninger. På organisasjonsnivå kan man sørge for kompetanseheving av ansatte,

[11] Se fotnote nummer 6 på side 30 for en redegjørelse for dette.

for eksempel ved å invitere Skeiv Verden, Skeiv Ungdom, Rosa Kompetanse, Sex og Samfunn eller andre som jobber med kjønn og seksualitet. På individnivå er det viktig at den enkelte ansatte kan tilstrekkelig om kjønn og seksualitet, inkludert normer og normbrudd samt rettigheter for lhtbi-personer, til å kunne snakke komfortabelt om dette også dersom man møter motstand eller fordommer i form av negative holdninger hos beboerne.

GJENKJENNELIGE SKEIVE?

De ansatte forteller at kjønn og seksualitet ikke tematiseres eksplisitt før de ser tydelige tegn på at en beboer er skeiv, eller før beboeren «kommer ut», det vil si forteller ansatte om sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. Vi har allerede diskutert dette, både under overskriften 'Åpenhet' (side 24) i kapittelet om enslige mindreårige, og i kapittelet om ansatt på omsorgssentre, men det er likevel relevant å komme tilbake til det her. Vi ser en sammenheng mellom det å forvente at enslige mindreårige skal komme ut på forståelige måter overfor de ansatte, og det å argumentere for at det ikke finnes skeive enslige mindreårige på et gitt mottak. I begge tilfeller flyttes ansvar for å ta opp kjønn og seksualitet som tema fra de ansatte, og over på de enslige mindreårige. Vi tror ikke dette er de ansattes intensjon, men vi vil like fullt hevde at det er effekten av denne praksisen.

Det er problematisk at enslige mindreårige i praksis må være åpne før de får mulighet til å diskutere kjønn og seksualitet med ansatte. En av de ansatte peker på et sett med hindringer som gjør det vanskelig for enslige mindreårige å være åpne. Hun trekker særlig fram kombinasjonen av traumer fra hjemlandet, at enslige mindreårige kan bruke lang tid på å stole på folk i Norge, at folk i Norge kan være lite åpne og tolerante i møte med annerledeshet, og at det er et sterkt internhierarki på mottakene som gjør at mange kan kjenne på frykt for å skille seg ut. Vi mener at denne ansatte er inne på noe veldig viktig. Vi vet allerede at mange av de som kommer til Norge som enslige mindreårige bærer på traumer, både fra hjemlandet og fra flukten (Dittmann og Jensen 2010, Jensen m. fl. 2013, Lidén m. fl 2013). Vi mener, på linje med det denne informanten peker på, at det er å forvente svært mye av unge mennesker i en sårbar situasjon å vente på at de skal «komme ut av skapet» før man tematiserer kjønn og seksualitet. Det er ikke rimelig å forvente at de enslige mindreårige skal ha et tydelig og avklart forhold til egen seksualitet, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. Det er heller ikke rimelig å forvente en trygghet i møtet med sine jevnaldrende til å stå imot eventuell mobbing og diskriminering, og kjennskap nok til lover og de rettigheter man har som skeiv, samt regler og normer i Norge som tilsier at det er ok å være skeiv.

Alternativet til at skeive enslige mindreårige skal være åpne later til å være at de ansatte skal gjenkjenne dem som skeive, slik det fremkommer av materialet. Vi har også har diskutert dette i kapittelet om ansatte på omsorgssentre. Også mottaksansatte gjør en kobling mellom homoseksualitet og eksplisitt feminine gutter, og kom i løpet av intervjuet inn på bacha bazi, afghanske «dansegutter». Vi forstår dette som et uttrykk for at de ansatte kobler mellom mannlig femininitet og homoseksualitet. Dette kan handle om flere ting, inkludert at fenomenet bacha bazi ikke finnes i samme form i Norge. Dette kan bidra til at ansatte som ikke kjenner fenomenet i detalj, ikke nødvendigvis er trygge på hvordan de skal snakke om eller forstå praksisen. Dermed kobler de

den sammen med noe som tilsynelatende ligner, nemlig mannlig homoseksualitet. På denne måten *kan* det være at ansatte tolker bacha bazi på de samme måtene som mannlig homoseksualitet, altså i større grad som identitet enn som praksis.

Samtidig trenger ikke koblingen mellom mannlig femininitet og homoseksualitet å være feil. Det kan være en realitet for homofile gutter at de har, eller ønsker å ha et mer feminint kjønnsuttrykk enn det som er normen for unge menn. Dette kan likevel sies å være en form for stereotypifisering, som ikke gjelder for alle. Det vil derfor være en del homofile og bifile gutter som ikke vil være gjenkjennelige som skeive for de ansatte, fordi de ikke har et kjønnsuttrykk som de ansatte kjenner igjen. I tillegg kan det være vanskelig å være åpne, som diskutert ovenfor. Og som vi kommer tilbake til lengre ned, det er ikke gitt at mottakene verken er eller oppleves som trygge steder. Alt dette betyr i praksis at det ikke er en selvfølge at unge skeive enslige mindreårige får den bistanden og informasjonen de behøver mens de bor på mottak.

Vi merker oss også at det ikke spørres aktivt etter variasjoner i kjønnsidentitet eller seksuell orientering, verken i UDIs skjema for individuell kartlegging av enslige mindreårige asylsøkere (UDI 2012b) eller i kartleggings- og oppfølgingsplanen for EMA (KOPP) (IMDi uten dato)[12]. I veilederen til kommunene påpeker likevel Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet at informasjon om kjønn og seksualitet *kan* fylles ut i KOPP (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet 2011: 52). Vi mener det bør vurderes å inkludere spørsmål om kjønnsidentitet og seksuell orientering i kartleggingssamtalene, eller i det minste legges opp til at det reflekteres rundt temaet. Som vi har argumentert for ovenfor, mener vi initiativet til å ta opp dette må komme fra de ansatte, og ikke fra de enslige mindreårige som ikke har forutsetninger for å vite om det er trygt å ta opp kjønn og seksualitet med representanter for myndighetene.

INTERNE HIERARKIER BLANT ENSLIGE MINDREÅRIGE

De ansatte nevner de enslige mindreåriges kultur eller religion som problem eller hinder når det gjelder de ansattes mulighet til å diskutere kjønn og seksualitet, samtidig som også de påpeker at det ikke nødvendigvis er så lett å være skeiv blant nordmenn heller. Flere legger frem nyanserte beskrivelser av hva slags «bagasje» ungdommene hadde med seg, og hvordan denne bagasjen kan føre til at det eksempelvis oppstod sterke interne hierarkier blant enslige mindreårige på mottaket. Den samme ansatte som understreket at de var opptatt av å skjerme skeive beboere, forteller:

> Vi er veldig på å skjerme og at de kanskje skal tenke seg om før de forteller, fordi vi vet at det er diskriminering alle veier her. Så det er det at vi er våken for tilfeller, støtter og følger opp og skjermer.

[12] Det nevnes heller ikke noe om seksuell orientering eller kjønnsidentitet i veilederen til utfylling av dette skjemaet – denne er tilgjengelig fra https://www.bufdir.no/Barnevern/enslige_mindrearige_asylsokere_og_flyktninger/retningslinjer/Veileder_til_kartlegging_og_oppfolging_pa_omsorgssentrene_for_enslige_mindrearige_asylsokere1/

Hun understreker at mange av de unge skeive er «på leit sjøl», og at de ikke presser noen til å snakke. Hun beskriver videre at flere kommer fra land hvor det er ulovlig å være skeiv slik at det kan ta tid for enslige mindreårige å stole tilstrekkelig på ansatte til å kunne betro seg.

Denne ansatte tar høyde for de interne hierarkiene, og hvor skeive enslige mindreårige kunne havne i disse hierarkiene. Vi mener denne måten å snakke og agere på fremstår som nyttig, nettopp fordi hun tydeliggjør konteksten og erfaringene de enslige mindreårige på mottak har med seg, uten å generalisere med utgangspunkt i en idé om de enslige mindreåriges kultur eller religion. Samtidig som både kulturell og religiøs bakgrunn varierer, vil også betydningene av disse i den enkeltes liv og holdninger variere. Den ansatte anerkjenner også realiteten i at «det er diskriminering alle veier her», og at det innebærer at skeive enslige mindreårige trenger støtte i forbindelse med åpenhet. Dette kan også sees i sammenheng med både forebygging og håndtering av mobbing og diskriminering blant beboerne; å skjerme skeive beboere *kan* være en måte å øke tryggheten på mottaket på. Samtidig viser den ansatte at hun anerkjenner enslige mindreåriges kulturelle og religiøse bakgrunn, som både kan skape ekstra utfordringer i forbindelse med å være åpen overfor andre og ekstra utfordringer knyttet til det å bli trygg i seg selv som skeiv.

Viktig her er likevel mottakskonteksten, hvor sårbare unge personer kommer sammen på et lite sted og er i en svært stressende og presset situasjon. Den ansatte ovenfor tar utgangspunkt i det kontekstspesifikke i situasjonen, og hva som skjer (etablering av interne hierarkier), og vurderer at skeive blir særlig sårbare i en slik kontekst slik at de må ha ekstra beskyttelse. Dette bringer oss videre på neste punkt, nemlig trygghet på mottakene.

Er mottak trygge steder for skeive?

I løpet av intervjuene, både med ansatte og med enslige mindreårige som har erfaring med å bo på mottak, har vi fått beskrivelser av mottak som gjør at det er verd å stille spørsmålet: Er mottak trygge steder for skeive? En av de ansatte på mottak forteller at

> de [beboerne] synes det [homofili] er så heslig og skamfullt og skittent. (…) Hadde det vært meg hadde ikke jeg heller vært åpen, med 36 ungdommer som fordømmer meg.

Dette er et kraftfullt sitat som illustrerer noe av det flere informanter beskriver, nemlig at mottak *ikke* fremstår som trygge steder for skeive, verken beboere eller ansatte. Her er det altså de reelle eller antatte holdningene til ungdommene som bor på mottaket som er problemet. Dette henger sammen med hierarkiene beskrevet over, men også fortellingene om mobbing og trakassering som er beskrevet i kapittelet om enslige mindreåriges erfaringer. Også enslige mindreårige vi har snakket med, bekrefter at de opplever mottakene som utrygge steder. Gitt dette er det særlig viktig at ansatte er oppmerksom på interne hierarkier, hvilke særutfordringer skeive kan ha i omsorgssentre og mottak knyttet til både eksplisitt mobbing og trakassering, og mer subtile former for utfrysing. Det finnes allerede noen verktøy, eksempelvis UDIs tiltakskort for asylsøkere som kan være utsatt for overgrep i Norge på grunn av seksuell orientering eller kjønnsidentitet (UDI 2018a). Denne typen ressurser er det åpenbart viktig at ansatte kjenner til og bruker.

En av de ansatte oppfordrer skeive beboere til å tenke seg nøye om før de forteller om normbrytende seksuell orientering eller kjønnsidentitet. Hun sier at dersom de velger å være åpne, er den viktigste strategien til de ansatte å skjerme den det gjelder fra andre beboere. Som vi viser i diskusjonen under overskriften 'Åpenhet' i kapittelet om enslige mindreårige (side 24), kan det ha store negative helsekonsekvenser å holde seksuell orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk skjult. Selv om det er viktig at de ansatte tenker på beboernes sikkerhet, er en oppfordring om å skjule kjønn og seksualitet i praksis en ansvarliggjøring av barnet for mulige negative sanksjoner som skal være voksnes ansvar å beskytte barn i mottak fra.

Sitatet under overskriften på side 44 peker imidlertid på en annen viktig problemstilling, nemlig at den ansatte ikke selv ville vært åpen dersom hun var skeiv, og andre nevner skeive kollegaer som valgte å ikke være åpne om sin seksuelle orientering på jobb. Mottakene er også arbeidsplasser, og det er et problem dersom disse arbeidsplassene ikke er trygge for skeive ansatte. Vi mener at dette ytterligere styrker argumentet om at både mottak og omsorgssentre er nødt til å ha mer fokus på kjønn og seksualitet og lhbti-personers rettigheter, og bidra til å normalisere variasjoner i kjønn og seksualitet både blant beboere og ansatte gjennom å snakke åpent om temaet, uavhengig av antallet skeive som til enhver tid befinner seg på et gitt mottak eller omsorgssenter.

God praksis

De ansatte beskrev det vi forstår som god praksis når det gjelder skeive enslige mindreårige. En av de ansatte var nøye på at de alltid tematiserer kjønn og seksualitet i individuelle samtaler med enslige mindreårige. Flere understreket at dersom de jobbet konkret med skeive enslige mindreårige, fokuserte de på å støtte, trygge og skjerme skeive beboere. I lys av diskusjonen ovenfor, hvor de ansatte beskriver at mottakene ikke alltid er trygge steder for skeive, er dette særlig viktig. Det bekreftes også av de enslige mindreårige vi intervjuet. En av dem forteller hvor viktig det var at de ansatte tok hans situasjon på alvor, og la til rette for at han kunne bo på en bestemt avdeling på et bestemt mottak. Videre forteller de ansatte at de legger til rette for at enslige mindreårige kan etablere kontakt med skeive nettverk gjennom å sette dem i kontakt med organisasjoner som Skeiv Verden eller Skeiv Ungdom samt at de har tatt med skeive ungdommer på Pride.

En annen beskrivelse av god praksis som vi ønsker å trekke frem, handler om måten et av mottakene fulgte opp kontakten mellom enslige mindreårige og uformelle hjelpere på. Som beskrevet tidligere, kan enslige mindreårige ha en rekke hjelpere, både formelle og uformelle. Mens ansatte på mottak og representanter kan klassifiseres som formelle hjelpere, kan nettverk som enslige mindreårige etablerer utenfor mottak, klassifiseres som uformelle hjelpere. Selv om disse personene også kan være positive ressurser, er det gode grunner til at formelle hjelpere er ekstra påpasselige med å følge opp relasjonene mellom enslige mindreårige og uformelle hjelpere. Organisasjoner som Skeiv Verden, som er i tett kontakt med skeive enslige mindreårige, kjenner til tilfeller hvor eldre menn inngår i en uformell hjelperrelasjon til gutter/unge menn som har kommet til Norge som enslige mindreårige. Selv om den enslige mindreårige er over den seksuelle lavalder, er disse relasjonene gjerne preget av en ujevn maktrelasjon, hvor en ung person i en sårbar situasjon havner i et avhengighetsforhold til

hjelperen. En kombinasjon av positiv (seksuell) oppmerksomhet, anerkjennelse og praktisk og eventuelt økonomisk hjelp, kan styrke dette avhengighetsforholdet.

Risikoen ved denne typen avhengighetsforhold ble anerkjent gjennom en bestemt rutine på et av mottakene. Her beskrev den ansatte at de registrerte personlig informasjon, inkludert bilde, av alle beboerne reiste på besøk til. Aller helst ønsket de også personlig oppmøte og en prat med vedkommende på forhånd. De hadde tidligere en avtale med det lokale politiet om at de kunne ringe og sjekke personens rulleblad, men politiet hadde avsluttet denne avtalen da den var ulovlig, noe den ansatte var oppgitt over. Vi anser det som viktig at mottakene har oversikt over hvem beboerne har kontakt med, og at mottakene er oppmerksomme på muligheten for skadelige avhengighetsforhold mellom særlig skeive mannlige beboere og eldre menn. God kompetanse på kjønn, seksualitet, kjønnsidentitet, seksuell adferd og maktrelasjoner samt tett oppfølging av både beboere og deres uformelle hjelpere, fremstår derfor som god praksis for å begrense potensialet for forhold som er skadelig for enslige mindreårige.

En annen god praksis vi ønsker å trekke frem, ble beskrevet av en av de ansatte i tilknytning til bruk av tolker. Det finnes flere problemstillinger knyttet til bruk av tolk som det er positivt at ansatte på mottak har tenkt gjennom på forhånd. Dette kan blant annet handle om tolkens kjønn eller landbakgrunn, som kan ha betydning for om skeive får tillit til vedkommende. Et annet sentralt moment, som ble påpekt av en av de ansatte på mottakene, er at dersom man skal snakke om kjønn og seksualitet, kan tolken ha nytte av å vite temaet for samtalen på forhånd slik at vedkommende kan forberede seg. Noen språk kan mangle gode begreper, eller det finnes begreper som i dagligtale er byttet ut med for eksempel engelske ord og uttrykk. Den ansatte som nevner dette forteller at hun eksplisitt prøver å forberede tolkene før slike samtaler, og dette anser vi som særlig god praksis.

Vi ønsker til slutt å trekke frem den unge ansatte med den mer åpne forståelsen av kjønn og seksualitet. Selv om vi ikke vet så mye om hans praksis, mener vi at hans forståelse av kjønn og seksualitet er konstruktiv i arbeidet med unge skeive enslige mindreårige, så vel som i annet arbeid med unge mennesker. Ved å ta utgangspunkt i at kjønn og seksualitet er noe det kan være vanskelig å ha et avklart forhold til, fjernes forventningen om at den unge skeive skal «komme ut». Unge kan bruker lang tid på å finne ut av egen kjønnsidentitet eller seksuelle orientering, slik det pekes på av våre informanter, og mange skeive motsetter seg også avgrensede definisjoner av kjønn og seksualitet (Svendsen, Stubberud og Djupedal 2018). Både usikkerhet, motvilje mot å definere seg selv, men også mangel på språk (i form av å mangle ord på de språkene man behersker som beskriver det man føler), kan gjøre at det er vanskelig for unge skeive på mottak å «komme ut» overfor ansatte. Vi ønsker derfor å trekke frem denne ansatte sin forståelse av kjønn og seksualitet som et eksempel til etterfølgelse. Ved å tenke på kjønn og seksualitet som noe som er flytende, unngår man en forventning om en tydelig «ut av skapet»-situasjon, og man kan kanskje også unngå stereotypier knyttet til kjønn og seksualitet som gjør at ansatte ikke får øye på en del av de skeive ungdommene.

OPPSUMMERING OG ANBEFALINGER

Oppsummering

I denne rapporten har vi sett nærmere på situasjonen for skeive som kommer til Norge som enslige mindreårige asylsøkere. Vi har gjort dybdeintervjuer med skeive enslige mindreårige, ansatte på omsorgssentre og mottak, og personer i andre formelle hjelperrelasjoner til enslige mindreårige. Gjennom disse intervjuene har vi fått beskrivelser av skeive enslige mindreåriges livssituasjon på omsorgssentre og i mottak. I tillegg har vi fått informasjon om hvordan formelle hjelpere jobber direkte med skeive enslige mindreårige og mer overordnet med tema knyttet til kjønn og seksualitet.

Det viktigste funnet i denne rapporten er at vi ser et tydelig behov for at kjønn og seksualitet i større grad tematiseres av ansatte på omsorgssentre og mottak, og av personer som har formelle hjelperoller overfor enslige mindreårige. En forutsetning for at en skeiv enslig mindreårig skal føle seg trygg, sett av voksenpersoner og få den hjelpen hen behøver, er at hen har tillit til voksne i formelle hjelperroller og tør å betro seg om kjønn og seksualitet. Dette forutsetter igjen at formelle hjelpere som ansatte på omsorgssentre og mottak har kompetanse på temaet. Det forutsetter også at ansatte ikke er redde for å tematisere kjønn og seksualitet, uavhengig av antatt seksuell orientering og kjønnsidentitet hos beboerne. Dette tror vi også vil kunne bidra til å gjøre omsorgssentre og mottak til tryggere steder for skeive, enten man er ansatt eller beboer.

I denne sammenheng vil vi peke på et annet viktig funn fra intervjuene med de ansatte, nemlig at de ansatte fortalte at det ikke var noen skeive som bodde hos dem. Uavhengig av om dette var tilfelle eller ikke, bør det ikke være avgjørende for om kjønn og seksualitet tematiseres eller ikke. Dersom de ansatte ikke tematiserer kjønn og seksualitet med andre enn skeive beboere, signaliserer de implisitt at kjønn og seksualitet kun er relevant for skeive. Dermed får verken heterofile, eller skeive som ikke er gjenkjennelige for ansatte som skeive, informasjon og mulighet til å lære. At ikke alle får kunnskap om variasjoner i kjønn og seksualitet og lhbti-personers rettigheter og muligheter i Norge, anser vi som et betydelig problem.

Et annet viktig funn er at de skeive enslige mindreårige vi snakket med, har opplevd betydelig grad av mobbing, trakassering, overgrep, utfrysing, ensomhet og isolasjon i mottak. Dette kan henge sammen med flere ting. Selv om det ikke er formelle krav til hva ansatte på mottak skal kunne om kjønn og seksualitet, mener vi at utilstrekkelig kompetanse blant ansatte om tema, og hva skeive enslige mindreårige har behov for, kan være en medvirkende faktor. Samtidig ser vi at de ansatte tematiserer sterke internhierarkier blant ungdommene, som kan gå særlig hardt ut over skeive. Dersom ansatte har en bedre forståelse av livssituasjonen og behovene til unge skeive, vil de også kunne bidra i større grad til å skape et godt psykososialt miljø som også er tilpasset unge skeive. Det å være skeiv, kan utgjøre en ekstra sårbarhetsfaktor på omsorgssentre og mottak, slik vi har vist i denne rapporten. Å etablere gode psykososiale miljøer som særlig ivaretar skeive enslige mindreårige kan handle om å skjerme skeive, slik noen av våre informanter beskrev, men det kan også handle om økt bemanning,

tettere oppfølging, bedre kompetanse på kjønn og seksualitet, og mer oppmerksomhet rettet mot mobbing og trakassering generelt og på grunnlag av kjønn og seksualitet spesielt.

I tillegg trenger ansatte å ha nyanserte forståelser av diskusjoner omkring åpenhet. Dette kan innebære å vite noe om i hvilke sammenhenger det er fornuftig å dele informasjon om kjønn og seksualitet og i hvilke sammenhenger det ikke er det, og hva slags personlige omkostninger det å dele eller ikke dele denne typen informasjon kan ha for unge skeive. Videre er det viktig at ansatte informerer enslige mindreårige om tilfeller der det er særlig viktig at informasjon om kjønn og seksualitet deles, for eksempel i tilknytning til asylsaken. Her er det viktig at ansatte trygger de enslige mindreårige på at det er trygt å dele informasjon om kjønn og seksualitet, at det kan ha betydning for asylsaken, og de må forklare hva som skjer med informasjonen. Det er spesielt viktig å forsikre om at ansatte i UDI har taushetsplikt om alt de får vite om en asylsøker, slik at enslige mindreårige kan være trygge på at slik informasjon ikke tilflyter andre med mindre de selv velger å være åpne.

Noe annet som kom opp i alle intervjuene med ansatte, var tematisering av «bacha bazi», afghanske såkalte «dansegutter». Det fremstår som om fenomenet er godt kjent blant ansatte. Bacha bazi finnes over hele Afghanistan, og knyttes gjerne til menneskehandel, seksuelle overgrep, utnytting og prostitusjon (Afghanistan Independent Human Rights Commission 2002, Lifos 2015, Landinfo 2011). Informantene forteller at de hadde tidligere «dansegutter» boende på sine mottak, og virket til å kjenne fenomenet godt. Det kan være positivt å tematisere bacha bazi som en del av kjønn og seksualitet, men samtidig er det er viktig at de ansatte klarer å rydde i uttrykk og begreper, og at de kjenner distinksjonene mellom det å ha en skeiv identitet; det å ha erfaringer med salg eller bytte av sex; det å være gutt og ha et feminint kjønnsuttrykk; og det å være transperson eller homofil. Bacha bazi kan være gutter med et feminint uttrykk, men de trenger ikke være homofile likevel, slik flere ansatte påpekte. Homofile gutter med feminint uttrykk trenger ikke være bacha bazi eller være overgrepsutsatte, men de *kan* være det. Homofile gutter kan ha maskuline kjønnsuttrykk, eller mer feminine kjønnsuttrykk. Og overgrepsutsatte kan ha en seksuelt grenseoverskridende adferd, men trenger ikke ha det. På samme måte kan unge homofile (og heterofile) som prøver å finne ut av sin egen identitet, også ha en grenseoverskridende seksuell adferd, med eller uten overgrepserfaringer i bagasjen. Sexologer og andre fagpersoner som har kompetanse om både overgrepsutsatte barn, og om det å være lhbti-person, vil kunne hjelpe ansatte på omsorgssentre og mottak. Dette vil kunne fungere som kompetanseheving, i tillegg til at det kan være viktig i konkrete tilfeller.

Anbefalinger til videre forskning

Med utgangspunkt i litteraturgjennomgangen ser vi at det er betydelige kunnskapshull på feltet. Vi har begynt å dekke noen av disse hullene med denne rapporten, men ser også at det er svært mye som gjenstår.

Dette prosjektet har kartlagt erfaringene til skeive enslige mindreårige, og de ansattes refleksjoner, erfaringer og kompetanse knyttet til temaet. Et tilgrensende tema er seksualitetsundervisning. Det hadde vært interessant å se nærmere på mottakenes og omsorgssentrenes gjennomføring av

informasjonsarbeid og undervisning knyttet til dette. Hva inngår i seksualitetsundervisningen som enslige mindreårige får? Hvem gjennomfører den, og dersom det er eksterne partnere eller helsesøstre/helsesykepleiere, hvordan sikrer og signaliserer ansatte på mottak og omsorgssentre at også de har kompetanse på temaet? Hvordan inkluderes, prioriteres og gjennomgås tema knyttet til kropp, kjønn, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk, og seksualitet og seksuell orientering, så vel som muligheter og rettigheter knyttet til det å være skeiv i Norge?

Det vil videre være interessant å vite mer om hvordan kunnskap om variasjoner i kjønn og seksualitet tematiseres og inkluderes i relevante utdanninger, slik som barnevernspedagog, sosionom, vernepleier mv. Tema som kjønn og seksualitet er i liten grad adressert i læringsbyttebeskrivelsene for utdanningene som er relevante for barneverntjenesten (Røsdal mfl. 2017). Det ville kunne vært interessant å se nærmere på kvaliteten i undervisningen om kjønn og seksualitet som faktisk finner sted på relevante utdanninger. Utover utdanningene vil det kunne være relevant også å studere nøyere hvilke former for kompetanseheving som fungerer for ansatte i omsorgssentre og mottak, så vel som i andre relevant profesjoner som er i kontakt med målgruppen.

Vi har i dette prosjektet intervjuet enslige mindreårige som enten bor i omsorgssentre eller mottak, eller om deres opplevelser tilbake i tid fra da de bodde i omsorgssentre og mottak. Noen av informantene hadde også fylt 18 på intervjutidspunktet (se metodekapitlet for en mer utførlig diskusjon omkring utvalg). Dette innebærer at vi har fått et innblikk i deres opplevelser og erfaringer, også retrospektivt. Vi har i dette prosjektet ikke hatt anledning til å gå nærmere inn på hvilke erfaringer disse ungdommene har i dag. Det ville vært interessant å se nærmere på livssituasjonen til skeive enslige mindreårige etter at de er bosatt, eller etter at de har blitt voksne. Vi ser dermed nytten av et prosjekt som går nærmere inn på kompetansen i botilbud for enslige mindreårige som bosettes i kommunene, og som i tillegg intervjuer skeive enslige mindreårige etter bosetting. Vi merker oss videre at våre informanter sliter med å følge introduksjonsprogram eller annen opplæring etter at de har blitt voksne. Vi anser det derfor som viktig å lære mer om hva slags ønsker og behov skeive enslige mindreårige, så vel som skeive asylsøkere generelt, har etter bosetting, og etter at de fyller 18 år. Det vil kunne være relevant å se på om mer og tilpasset oppfølging av voksenpersoner med kunnskap om lhbti-relaterte tema kan bidra til at de forblir «i systemet», enten det handler om å bli boende på asylmottak, være i botilbud, fortsette på skolen, gå på introduksjonsprogrammet, eller annet.

Øvrige anbefalinger

Disse anbefalingene er utarbeidet med tanke på hvordan skeive enslige mindreårige kan ha det best mulig under opphold på mottak og i omsorgssentre, og i relasjon til formelle hjelpere som representanter. Anbefalingene gjelder både ansatte og ledelse i omsorgssentre og mottak, representanter og verger, de relevante utdanningene, og alle nivå av forvaltningen som jobber med målgruppen.

TEMATISERING OG NORMALISERING AV VARIASJONER I KJØNN OG SEKSUALITET

Det viktigste vi har sett i arbeidet med denne rapporten er behovet for å tematisere kjønn og seksualitet i større grad på omsorgssentre og mottak. Dette vil kunne bidra til å trygge beboere som er skeive, enten de er åpne og har et avklart forhold til egen kjønnsidentitet og seksualitet eller ikke, samt å øke kunnskapsnivåkunnskapsnivået for både skeive og ikke-skeive. I tillegg vil normalisering bidra til at ansatte kan trygge usikre barn og unge på at de har kompetanse på feltet, og at det er trygt å snakke med dem. Tematisering og normalisering kan innebære at:

- Ansatte tematiserer kjønn og seksualitet regelmessig overfor alle, med det formål å normalisere variasjoner i kjønn og seksualitet.
- Kjønn og seksualitet tematiseres uavhengig av beboere og ansattes faktiske eller antatte kjønnsidentitet og seksualitet. Også heterofile EMA som skal bosettes i Norge trenger å ha kunnskap om variasjoner i kjønn og seksualitet, så vel som lhbti-personers rettigheter.
- Kjønn og seksualitet inngår som en del av de faste kartleggingsverktøyene som allerede brukes i arbeid med enslige mindreårige, slik som KOPP og MAP-samtaler. De som gjennomfører slike samtaler, bør ha god kompetanse på variasjoner i kjønn og seksualitet generelt og blant enslige mindreårige spesielt.
- Omsorgssentre og mottak har synlig pride-flagg og andre pride-effekter, bøker, filmer og magasiner med skeiv tematikk, samt relevant informasjonsmateriell om kjønn og seksualitet.
- Kunnskap om variasjoner i kjønn og seksualitet inngår i opplæring til representanter og verger.

ETABLERING AV RUTINER OG RETNINGSLINJER

Det er viktig at omsorgssentre og mottak etablerer rutiner og retningslinjer som fungerer i konkrete tilfeller der barn og unge ønsker å tematisere kjønn og seksualitet. De ansatte må vite nok om temaet til å føle seg komfortabel, kunne samtale med barnet, og kunne gi relevant informasjon. En del av rutinene kan innebære å:

- Gjøre asylsøkere i ankomstfasen oppmerksom på at opplysninger om kjønnsidentitet og seksualitet kan ha betydning for asyl- eller oppholdssak.

- Etablere en kanal fra mottaksansatte til asylavdelingen i UDI for formidling av opplysninger som ikke allerede har kommet frem i ankomstfasen om sårbarhet, inkludert det å være skeiv.
- Etablere en kontaktperson som har særlig ansvar for å holde seg oppdatert på kjønn og seksualitet, holde kontakten med relevante samarbeidspartnere, oppdatere andre ansatte på feltet og ha en rådgivende funksjon overfor kollegaer.

AKTIV BRUK AV TILTAKSKORT OG ANNEN TILGJENGELIG INFORMASJON

Vi mener at ordningen med tiltakskortet utgjør en verdifull kilde for ansatte på mottak, gjennom å tilby en plan for hva som skal gjøres når en beboer opplyser å være utsatt for trakassering, vold eller seksuelle overgrep. I tillegg er det viktig å kjenne til skeive nettverk og steder man kan hente informasjon og kunnskap ved behov (Skeiv Verden, FRI, Skeiv Ungdom, SEIF).

- Vi anbefaler at tiltakskort og annen tilgjengelig informasjon brukes aktivt av mottakene, og at det utvikles og spres tilsvarende informasjon tilpasset omsorgssentrene.

RETT TIL OMSORG

Vi ser at bemanningssituasjonen på omsorgssentre og mottak ser ut til å være av betydning for hvor trygge disse institusjonene er for skeive enslige mindreårige. Også eldre ungdommer har behov for støtte og omsorg, og det kan vanskelig argumenteres for mindre omsorgsbehov for gruppen mellom 15 og 18 år (Berg og Tronstad 2015, Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter 2016: 29). I lys av det vi har sett i vårt datamateriale knyttet til både skeive enslige mindreåriges erfaringer med mobbing og trakassering, og de ansattes ønske om å støtte og skjerme, fremstår dette som et godt tiltak for å bedre levekårene for skeive enslige mindreårige, og da særlig i mottakene. En stabil bemanningssituasjon vil videre bidra til kontinuitet i relasjonene mellom beboere og ansatte, særlig dersom beboerne blir lenge i mottakene. Vi støtter dermed Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheters generelle anbefaling om å gi enslige mindreårige asylsøkere over 15 år et omsorgstilbud som «kvalitativt og rettighetsmessig er likeverdig det tilbudet som gis til enslige mindreårige asylsøkere under 15 år og øvrige barnevernsbarn» (Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter 2016: 30). Vi støtter også deres forslag om å gi enslige mindreårige under 15 år et likeverdig tilbud med andre barnevernsbarn (særlig med tanke på lik bemanningssituasjon), med samme begrunnelse som ovenfor. Selv om noen av våre informanter kan ha bodd på mottak før bemanningen ble økt i 2016, holder vi fast ved at dette er et viktig punkt.

- Vi anbefaler stabil og økt bemanning på omsorgssentre og mottak.

AKTIV HÅNDTERING AV MOBBING, TRAKASSERING, VOLD OG OVERGREP

Med utgangspunkt i vårt materiale ser vi at det er viktig at de ansatte går aktivt inn og motarbeider mobbing blant beboere. Tettere bemanning vil kunne bidra til å håndtere dette, i tillegg til kompetanseheving blant ansatte på kjønn og seksualitet og på mobbing og trakassering blant unge

utsatte personer. Vår forskning viser at ikke alle melder fra om eller anmelder alvorlige former for trakassering, vold eller seksuelle overgrep. Derfor mener vi at:

- Ansatte bør ha en økt bevissthet om mobbing og trakassering og utvikle metoder for å legge merke til de usynlige tilfellene. Dette inkluderer bevissthet rundt at skeive kan være særlig utsatt.
- Ansatte bør i tillegg informere beboere om at lover og regler (for eksempel vern mot hatkriminalitet eller overgrep) også gjelder for dem, da våre informanter rapporterte at de ikke trodde det gjaldt personer i mottak.
- Ansatte kan i samråd med den enslige mindreårige revurdere bosituasjonen, og tilby flytting til annet mottak eller omsorgssenter, eller alternativt botilbud.

KONTROLL MED UFORMELLE HJELPERE

Det er nødvendig at mottak og omsorgssentre har god oversikt over hvem enslige mindreåriges uformelle hjelpere er, for å forbygge at ungdommene havner i risikofylte intime relasjoner. Vi anbefaler at:

- Ansatte må ha kunnskap og bevissthet rundt uformelle hjelperes mulige roller overfor enslige mindreårige. Det er også en fordel om ansatte har kunnskap om både salg og bytte av seksuelle tjenester og kunnskap om menneskehandel, og hvordan dette kan påvirke unge skeives relasjoner etter ankomst til Norge.

FORBEREDELSE AV TOLK NÅR TEMA ER KJØNN OG SEKSUALITET

Når man skal bruke tolk i samtaler om kjønn og seksualitet, er det lurt å forberede tolken på hva temaet er, slik at hen har mulighet til å sette seg inn i gjeldende vokabular og termer. I tillegg kan det være lurt å finne ut om den enslige mindreårige foretrekker anonym tolking over telefon, tolk av et bestemt kjønn eller en person fra et annet land enn opprinnelseslandet.

- Vi anbefaler at folker forberedes på innholdet i samtalen dersom man på forhånd vet at kjønn og seksualitet vil være et tema, og at man sikrer at den unge er så komfortabel som mulig med tolken og med situasjonen. Anonym fjerntolking kan vurderes.

KURSING OG KOMPETANSEHEVING PÅ KJØNN OG SEKSUALITET

Flere skeive organisasjoner tilbyr kompetanseheving på kjønn og seksualitet. I tillegg utformes det, som et ledd i arbeidet med denne rapporten, en pilotversjon av et kompetansehevingsopplegg for ansatte i omsorgssentre og mottak, som Skeiv Verden har ansvaret for. Vi anbefaler at piloten testes og evalueres, og at den deretter videreføres med eventuelle revideringer.

Vi anbefaler:

- En styrking av kunnskap om variasjoner i kjønnsidentitet og seksualitet i relevante profesjonsutdanninger.
- En generell kompetanseheving når det gjelder kjønn og seksualitet for alle ansatte på mottak og omsorgssentre, så vel som andre som er i kontakt med skeive enslige mindreårige. Kompetansehevingen bør gjentas regelmessig.
- At kompetanse om variasjoner i kjønn og seksualitet forankres i grunnlaget for utarbeidelse av styringsdokumenter (lover, forskrifter, handlingsplaner med mer), som regulerer drift av omsorgssentre og mottak, og at disse gjennomgås og implementeres aktivt på hvert enkelt omsorgssenter og mottak.

SAMARBEID MED SKEIVE ORGANISASJONER

Det er viktig at mottak og omsorgssentre har mulighet til å holde seg faglig oppdatert, i tillegg til å holde seg oppdatert på møteplasser, nettverk og aktuelle tilbud til unge skeive. Regelmessig kontakt og samarbeid med skeive organisasjoner kan være en viktig arena for dette.

- Vi anbefaler mottak og omsorgssentre å ha en løpende dialog med skeive organisasjoner, med faste møtepunkter.

KONTINUITET I VERGE/REPRESENTANTRELASJONEN

Det fremstår som viktig for våre informanter som er enslige mindreårige at det er kontinuitet i relasjonen med representantene, og at de har representanter de stoler på.

- Vi anbefaler at enslige mindreårige skal ha mulighet til å både beholde representanter/verger de har en tillitsrelasjon til så langt det er mulig, eller bytte dersom de ikke har en tillitsrelasjon.

MULIGHET FOR BOSTED I TILKNYTNING TIL SKEIVE NETTVERK

Skeive nettverk er viktig for våre informanter, men disse er vanskelige å etablere og opprettholde dersom de befinner seg langt unna stedene hvor Skeiv Verden, Skeiv Ungdom eller FRI har aktive lokallag.

- Vi anbefaler at skeive enslige mindreårige bør ha mulighet til å bo i tilknytning til de store byene eller steder det finnes etablerte skeive nettverk, dersom de selv ønsker det.

REFERANSER

Aasen, Berit, Evelyn Dyb og Stian Lid (2016). *Forebygging og oppfølging av enslige mindreårige asylsøkere som forsvinner fra mottak og omsorgssentre*. NIBR-rapport 2016: 17. Oslo.

Afghanistan Independent Human Rights Commission (2002) *The Causes and Consequences of Bachabazi*, http://www.aihrc.org.af/home/research-reports/3324.%20See

Akin, Deniz (2017a). "Queer asylum seekers: translating sexuality in Norway." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 43(3): 458-474.

Akin, Deniz (2017b). *Queer challenges to the Norwegian policies and practices of immigration: Asylum seeking in Norway on the grounds of sexual orientation-based prosecution*. Doctoral thesis, Norwegian University of Science and Technology.

Bach, Jhana (2013). "Assessing transgender asylum claims." *Forced Migration Review* 42: 34-36.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2011). *Arbeid med enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger: En håndbok for kommunene*. Hentet 03.01.2018, tilgjengelig fra: https://www.bufdir.no/nn/Bibliotek/Dokumentside/?docId=BUF00001203

Bufdir (2015) 'Enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger' [nettside], hentet 30.01.2018 fra https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Oppvekst/Barn_pa_flukt/Enslige_mindrearige_asylsokere_EMA/

Bufetat (2015) Retningslinjer for kvalitet og godkjenning av omsorgssentre. Hentet 30.01.2018, tilgjengelig fra: https://www.bufdir.no/Barnevern/Fagstotte/Mindrearige_asylsokere_og_flykninger/ema/Retningslinjer_for_kvalitet_i_statlige_kommunale_og_private_omsorgssentre_og_til_godkjenning_av_private_og_kommunale_omsorgssentre/

Berg, Berit og Kristian Rose Tronstad (2015). *Levekår for barn i asylsøkerfasen*. NTNU Samfunnsforskning. Trondheim

Dalgard, Anne Berit, Kjersti Stabell Wiggen og Tone Dyrhaug (2018) *Enslige mindreårige flyktninger 2015-2016. Demografi, barnevern, arbeid, utdanning og inntekt*. Rapport nr 3. Oslo/Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.

Dauvergne, Catherine og Jenni Millbank (2003). "Burdened by proof: How the Australian Refugee Review Tribunal has failed lesbian and gay asylum seekers." *Federal Law Review* 31: 299-342.

Decena, Carlos Ulises (2008). "Tacit subjects." *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies* 14(2-3): 339-359.

Dittmann, Ingeborg og Tine K. Jensen (2010) 'Enslige mindreårige flyktningers psykiske helse – en litteraturstudie' i *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, Vol 47, nummer 9, 2010, side 812-817

Eggebø, Helga, Elisabeth Stubberud, og Henrik Karlstrøm (2018). *Levekår blant skeive med innvandrerbakgrunn i Norge*, Nordlandsforskning. Bodø.

Englert, Eviana (2015) 'No Gaiety Here: The Plight of Undocumented LGBT Youth in America' i *Law Journal for Social Justice*, hentet 03.01.2018 fra https://lawjournalforsocialjustice.com/2015/03/02/no-gaiety-here-the-plight-of-undocumented-lgbt-youth-in-america/

Epstein, Debbie og Richard Johnson (1998). *Schooling Sexualities*. Buckingham and Philadelphia, Open University Press.

Espeland, Karen Elise (2013). *Savnet. En rapport om enslige asylsøkende barn som forsvinner fra mottak*, Redd Barna Ungdom.

Foucault, Michel (1999) *Seksualitetens Historie 1: Viljen Til* Viten. Vol. 1, Oslo, EXIL

Gartner, Johannes Lukas (2015). (In)credibly Queer: Sexuality-based Asylum in the European Union. *Transatlantic Perspectives on Diplomacy and Diversity*. A. Chase. New York, Humanity in Action Press: 39-66.

Garvik, Marianne, Veronika Paulsen og Berit Berg (2016). *Barnevernets rolle i bosetting og oppfølging av enslige mindreårige flyktninger*, NTNU Samfunnsforskning

Graff, B. A., M. Have, B. Hofmann og I. Norderhaug (2006). "Aldersvurdering av mindreårige asylsøkere." *Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten*.

Grungras, Neil, Rachel Levitan og Amy Slotek (2009). "Unsafe Haven: Security Challenges Facing LGBT Asylum Seekers and Refugees in Turkey." *Praxis* 24: 41-61.

Gustavsson, Andrea (2016). *Fra handling til identitet-troverdighetsvurderingen i seksualitetsbaserte asylsaker*. Masteroppgave ved Avdeling of kvinnerett, barnerett og likestillings- og diskrimineringsrett. Oslo, Universitetet i Oslo

Hazeldean, Susan (2011). "Confounding identities: The paradox of LGBT children under asylum law." *UCDL Rev.* 45: 373.

Hegna, Kristinn, Hans W. Kristiansen og Bera Ulstein Moseng (1999) *Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn*. NOVA-rapport 1/1999.

ILGA (2017). *State-Sponsored Homophobia - A World Survey of Sexual Orientation Laws: Criminalisation, Protection and Recognition*, The International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association (ILGA)

IMDi (uten dato) *Kartleggings- og oppfølgingsplan for enslige mindreårige asylsøkere/fyktninger (KOPP)*. Hentet 12.01.2018, tilgjengelig fra: https://www.imdi.no/globalassets/dokumenter/mal_kartleggings_oppfolgingsplan_ema.pdf

Jakobsen, Marianne (2018). *Mental health of unaccompanied refugee minors: A longitudinal study from arrival in Norway to outcome of the asylum procedure*. University of Oslo.

Jensen, T. K., Fjermestad, K., Granly, L., & Wilhelmsen, N. (2013). 'Stressful Life Experiences and Mental Health Problems among Unaccompanied Asylumseeking Children'. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*

Jolly, Susie og Hazel Reeves (2005). *Gender and migration. Overview report*. Brighton, Bridge - University of Sussex.

Jordan, Sharalyn R. (2009). "Un/convention (al) refugees: Contextualizing the accounts of refugees facing homophobic or transphobic persecution." *Canada's Journal on Refugees* 26(2).

Justis- og beredskapsdepartementet (2016) *Styrker bemanning og barnefaglig kompetanse i mottak.* Hentet 28.09.2018. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/styrker-bemanning-og-barnefaglig-kompetanse-i-mottak/id2484346/

Justis- og beredskapsdepartementet (2017) *GI-13/2017 - Instruks til Utlendingsdirektoratet om innkvartering av asylsøkere*. Hentet 30.01.2018. Tilgjenglig fra:

https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/gi-132017---instruks-til-utlendingsdirektoratet-om-innkvartering-av-asylsokere/id2571161/

Keenan, Sarah (2011). "Safe spaces for dykes in danger? Refugee law's production of vulnerable lesbians." *Regulating the international movement of women: From protection to control*: 29-47.

Keles, Serap, Oddgeir Friborg, Thormod Idsøe, Selcuk Sirin og Brit Oppedal (2016). "Depression among unaccompanied minor refugees: The relative contribution of general and acculturation-specific daily hassles." *Ethnicity & health* 21(3): 300-317.

Kommunal- og forvaltningskomiteen, (2012-2013). Innst. 57S. Innstilling til Stortinget fra kommunal- og forvaltningskomiteen om barn på flukt.

Landinfo. Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (2011). *Afghanistan: Dansende gutter (bacha bazi)*. Hentet 27.09.2018. Tilgjengelig fra: https://landinfo.no/wp-content/uploads/2018/03/Afghanistan-Dansende-gutter-bacha-bazi-11022011.pdf

Länsstyrelsen Stockholm (2017) *Att samverka kring ensamkommande barn som försvinner. Arbetssätt och rutiner i Stockholms län 2017–2018.* Rapport 2017: 10. Tilgjengelig fra: http://www.lansstyrelsen.se/Stockholm/SiteCollectionDocuments/Sv/publikationer/2017/R2017-10-samverkansplan-ensamkommande.pdf

Lauritzen, Camilla (2007). "Barn i mottak." *Et pilotprosjekt om barns psykiske helse i nordnorske mottak 2006--2007*.

Lee, Edward Ou Jin og Shari Brotman (2011). "Identity, refugeeness, belonging: Experiences of sexual minority refugees in Canada." *Canadian Review of Sociology/Revue canadienne de sociologie* 48(3): 241-274.

Lidén, Hilde, Ketil Eide, Knut Hidle, Ann Christin Nilsen, Randi Wærdahl, (2013) *Levekår i mottak for enslige mindreårige asylsøkere*, ISF-rapport 2013: 03

Lidén, Hilde og Cathrine Holst Salvesen (2016). *"De sa du må". Mindreåriges erfaringer med menneskehandel*. Institutt for samfunnsforskning.

Lifos (2015) *Bacha bazi – dansande pojkar i Afghanistan*, Migrationsverket, Lifos. Center för landinformation och landanalys inom migrationsområdet.

Mackenzie, Catriona, Christopher McDowell og Eileen Pittaway (2007). "Beyond 'do no harm': The challenge of constructing ethical relationships in refugee research." *Journal of Refugee studies* 20(2): 299-319.

Malteru, Kirsti og Mari Bjørkman (2013) 'I skapet anno 2012. En kvalitativ studie om situasjoner der lesbiske, homofile og bifile i Norge skjuler sin seksuelle orientering' i Anderssen, Norman og Kirsti Malterud (red.) *Seksuell orientering og levekår*, Bergen: Uni Helse

NOAS og Redd Barna (2016). *Aldersvurderinger av enslige mindreårige asylsøkere: Over eller under 18*. NOAS.

NOAS, mfl. (2017). "En gjennomgang av midlertidig opphold til enslige mindreårige asylsøkere."

Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter (2016). *Omsorg for enslige mindreårige asylsøkere*. Oslo. Tilgjengelig fra http://www.nhri.no/getfile.php/131692/nim/Nyhet/Temarapport%202016%20-%20Omsorg%20for%20enslige%20mindre%C3%A5rige%20asyls%C3%B8kere.pdf

Pro Senteret (2017) *Mistanke og magefølelse Hjelpeapparatet i Oslo sin kunnskap om enslige mindreåriges erfaringer med salg/bytte av sex*. Oslo Kommune: Velferdsetaten. Tilgjenglig fra: http://prosentret.no/wp-content/uploads/2017/02/Mistanke-og-magef%C3%B8lelse.pdf

Ruskola, Teemu (1996) 'Minor Disregard: The Legal Construction of the Fantasy that Gay and Lesbian Youth Do Not Exist'. *Yale Journal of Law & Feminism*, Vol. 8, No. 269

Regjeringen (2016) "Styrker bemanning og barnefaglig kompetanse i mottak." from https://http://www.regjeringen.no/no/aktuelt/styrker-bemanning-og-barnefaglig-kompetanse-i-mottak/id2484346/.

Røsdal, Trude, Kjersti Nesje, Per Olaf Aamodt, Even Larsen, og Silja Maria Tellmann (2017). *Kompetanse i den kommunale barnevernstjenesten*. NIFU.

Schjatvet, Cecilie (2015). *Forfølgelse basert pa religion og medlemskap i en spesiell sosial gruppe (seksuell legning) – praksis i UDI og UNE etter Høyesteretts dom av 29. mars 2012*. Advokatfirmaet Hestenes og Dramer & Co.

Skjetne, Oda Leraan (2017a) 'Full alarm om unge asylsøkere: Traumatiserte, apatiske og redde' i *Verdens Gang*, 28.02.2017 [nettside, hentet 30.05.2017] http://www.vg.no/nyheter/innenriks/asyl-debatten/full-alarm-om-unge-asylsoekere-traumatiserte-apatiske-og-redde/a/23937162/

Skjetne, Oda Leraan (2017b) 'UDI: Veldig bekymret for enslige mindreårige i norske mottak' i *Verdens Gang*, 09.02.2017 [nettside, hentet 30.05.2017] http://www.vg.no/nyheter/innenriks/udi/udi-veldig-bekymret-for-enslige-mindreaarige-i-norske-mottak/a/23918144/

Spijkerboer, Thomas (2013). *Fleeing homophobia: sexual orientation, gender identity and asylum*. London, Routledge.

Stubberud, Elisabeth, Mari H. Aarbakke, Stine H. Bang Svendsen, Nina Johannesen og Gjertrud R. Hammeren (2017) *Styrking av seksualitetsundervisning i skolen. En evalueringsrapport om bruken av undervisningsopplegget «Uke 6».* KUN-rapport 2017: 2.

Svendsen, Stina og Berit Berg (2017) *Enslige mindreårige: på vei mot voksenlivet*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning

Svendsen, Stine H. Bang (2012) 'Elusive sex acts: pleasure and politics in Norwegian sex education' in *Sex Education*, vol. 12 (4), s. 397-410

Svendsen, Stine H. Bang, Elisabeth Stubberud, og Elise F. Djupedal (2018). 'Skeive ungdommers identitetsarbeid: SKAM etter homotoleransen', *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 42: 162-83.

Sønsterudbråten, Silje, Guri Tyldum og Magne Raundalen (2018) *Et trygt sted å vente. Omsorgspraksiser på asylmottak for enslige mindreårige*. FAFO-rapport 2018: 05.

Sørsveen, Aurora (2018). *''The ageless'' - Age-disputed unaccompanied minor asylum seekers - caught between constructions of childhood and adulthood*. Masteroppgave. Institutt for pedagogikk og livslang læring. NTNU.

Taylor, C. (1998) *The malaise of modernity: The ethics of authenticity*. Oslo: Cappelen akademiske forlag

UDI (2008) Rutiner for håndtering av akuttsituasjoner i asylmottak. Hentet 30.01.2018. Tilgjengelig fra: https://www.udiregelverk.no/no/rettskilder/udi-interne-meldinger/im-2008-022/

UDI (2009). "Utlendingsforskriften § 8-8 Begrenset oppholdstillatelse til enslige mindreårige asylsøkere over 16 år som får opphold på grunn av mangel på forsvarlig omsorg ved retur ". from https://http://www.udiregelverk.no/no/rettskilder/sentrale/utlendingsforskriften/kap8/8-8/.

UDI (2009b) *RS 2009-006V1 Tiltakskort – Seksuelle- og kjønnsminoriteter*. Hentet 12.01.2018, tilgjengelig fra: https://www.udiregelverk.no/PageFiles/13121/RS%202009-006V1%20Tiltakskort%20-%20Seksuelle-%20og%20kj%C3%B8nnsminoriteter.pdf

UDI (2010a) *Informasjonsplan for barn og unge i mottak*. Hentet 12.01.2018, tilgjengelig fra: https://udiregelverk.no/no/rettskilder/udi-rundskriv/rs-2017-002/rs-2017-002v1/?print=1

UDI (2010b). "Krav til bemanning og kompetanse i ordinære statlige mottak." from https://udiregelverk.no/no/rettskilder/udi-rundskriv/rs-2010-084/.

UDI (2010c) *Krav til forebygging og håndtering av overgrep og grenseoverskridende adferd mot barn og ungdom i statlige mottak.* Hentet 31.01.2018. Tilgjenglig fra https://www.udiregelverk.no/en/documents/udi-circulars/rs-2010-085/

UDI (2011a). *Krav til bemanning og kompetanse i transittmottak*. Hentet 02.12.2017, tilgjengelig fra: https://udiregelverk.no/no/rettskilder/udi-rundskriv/rs-2011-042/

UDI (2011b) *Krav til omsorgsarbeid for enslige mindreårige i mottak*. Hentet 30.01.2018, tilgjenglig fra https://www.udiregelverk.no/no/rettskilder/udi-rundskriv/rs-2011-034/

UDI (2012a) *Behandling av asylsaker fra enslige mindreårige søkere - særlig om aldersvurdering*, hentet 25.02.2018, tilgjengelig fra: https://www.udiregelverk.no/no/rettskilder/udi-praksisnotater/pn-2012-011/#_Toc444080675

UDI (2012b) *Skjema for individuell kartlegging av enslig mindreårig asylsøker/ flyktning*. Hentet 12.01.2018, tilgjengelig fra: https://www.udiregelverk.no/no/rettskilder/udi-rundskriv/rs-2012-018/rs-2012-018v2/

UDI (2016). *Asylsøknader enslige mindreårige asylsøkere (2016)*.Hentet 12.01.2018, tilgjengelig fra: https://www.udi.no/statistikk-og-analyse/statistikk/asylsoknader-enslige-mindrearige-asylsokere-2016/

UDI (2017a). *Asylsøknader enslige mindreårige asylsøkere (2017)*. Hentet 12.01.2018, tilgjenglig fra: https://www.udi.no/statistikk-og-analyse/statistikk/asylsoknader-enslige-mindrearige-asylsokere-2017/

UDI (2017b). GI-13/2017 - Instruks til Utlendingsdirektoratet om innkvartering av asylsøkere

UDI (2017c) Varsling fra asylmottak til UDI ved kriminalitet, uro og alvorlige hendelser. Hentet 30.01.2018. Tilgjengelig fra: https://udiregelverk.no/no/rettskilder/udi-rundskriv/rs-2017-004/

UDI (2018a). *Tiltakskort for søkere som kan være utsatt for overgrep i Norge på grunn av seksuell orientering eller kjønnsidentitet.* Hentet 27.09.2018. Tilgjengelig fra: https://www.udiregelverk.no/no/rettskilder/udi-interne-meldinger/im-2018-004/im-2018-004v2/

UDI (2018b). *UDI internmeldinger: Søknad om beskyttelse der det er anført frykt for forfølgelse på grunn av seksuell orientering og kjønnsidentitet.* Hentet 27.09.2018. Tilgjengelig fra: https://www.udiregelverk.no/no/rettskilder/udi-interne-meldinger/im-2018-004/#_Toc510602449

UDI (uten årstall-a) *Tiltakskort for opplysninger om overgrep på grunn av seksuell orientering eller kjønnsidentitet (LHBT).* Hente 04.01.2018, tilgjegelig fra: https://udiregelverk.no/PageFiles/12399/Im%202013-011%20V7%20Tiltakskort%20-%20Seksuelle%20minoriteter.pdf

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (2008). *Guidance Note on Refugee Claims relating to Sexual Orientation and Gender identity*. Geneva: Protection Policy and Legal Advice Section Division of International Protection Services. Hentet 20.12.2017 fra http://www.refworld.org/docid/48abd5660.html

UNHCR (2012). *Gudelines on internationl protection no. 9: Claims to Refugee Status based on Sexual Orientation and/or Gender Identity within the context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol relating to the Status of Refugees.* Hentet 13.11.2018. Tilgjengelig fra: http://www.unhcr.org/50ae466f9.pdf.

UN Women, "Women refugees and migrants." Retrieved 27.02.2018, from http://www.unwomen.org/en/news/in-focus/women-refugees-and-migrants.

Valentine, Sarah (2008). "Queer kids: A comprehensive annotated legal bibliography on lesbian, gay, bisexual, transgender, and questioning youth." *Gay, Bisexual, Transgender, and Questioning Youth*.

WHO (2010) *Standards for Sexuality Education in Europe. A framework for policy makers, educational and health authorities and specialists.* Federal Centre for Health Education, BZgA Cologne. Tilgjengelig fra: http://www.oif.ac.at/fileadmin/OEIF/andere_Publikationen/WHO_BZgA_Standards.pdf

Øien, Cecilie (2010). *Underveis. En studie av enslige mindreårige asylsøkere*, Fafo-report.

VEDLEGG 1: INTERVJUGUIDER

Intervjuguide EMA

Prior to the interview, try to get information in respect to the asylum stage EMA is in. Those who are waiting for a verdict might feel stressful/anxious.
Eksemplifiser noen av spørsmålene – særlig de som handler om behov. Hvis man ikke har fått behov dekket tidligere, så er det vanskelig å beskrive hvordan man kan få behovene sine dekket. Eksemplifiser og foreslå hva det kan innebære å få hjelp, på mottak, av helsesøster osv.
Man kan også illustrere noen av spørsmålene ved å snakke om en venn eller en bror.

- Where are you from?
- How old are you?
- How long have you been in Norway?
- Where have you been living since you arrived to Norway? (upon arrival, later, currently)
- How do you identify your sexual orientation and gender identity?
- Do you live in reception center/care center/private?
    - If private: When did you leave the reception center? Did you have anyone helping you financially or socially after you moved out?
- Would you please tell me about your arrival to Norway?
    - How was the interview process with the police?
    - Can you tell me about your asylum application process, asylum interview?
- Have you sought asylum based on your sexual orientation?
    - If yes, how was the asylum interview in respect to talking about sexual orientation?
- Can you talk a little about your experiences at the care center/reception center?
    - Do you have friends there?
    - How would you describe your day in a week?
    - Do you feel safe at the care center/reception center?
        - If you do not feel safe, what should be changed there to make the place safer?
    - Have you talked about your sexual orientation at the asylmottak to any social workers, friends?
- Is there anything that you would like to change at the care center/reception center?
- Are you open about your sexual orientation? By "open" I mean do you feel comfortable with talking about your sexual orientation to people around you such as family and friends?
    - To whom can you be/are you open? Do you feel safe?
- Have you been offered any information about sexual orientation and gender diversity since you arrived to Norway? What kind/by whom?
- Is there anything you wish someone had told you when you first came here?
- Do you know what kind of rights you have as an LGBT (or sexual minority) individual in Norway?
- Who would you say are helping you in Norway? Who are your friends? Your helpers? Who do you know? How are they helping you?
- What kind of help/support do you wish you could have had more of, and from whom?
- How did you get in touch with Skeiv Verden?
- Are you in touch with other LGBT EMAs or adult asylum seekers?
- What kind of assistance have you sought so far?
    - Municipality? Helsesøster? Any asylum or LGBT association? What kind of information/help have you sought from them? Did you receive adequate help? What could have been better?
- How is it to be in Norway? Is it like how you imagined or different? (positive/negative?)

Intervjuguide for personal på omsorgssenter/mottak

- Kan du fortelle litt om omsorgssenteret (alder på barn/ungdom, antall, botid på mottaket, antall årsverk, yrkes/fagbakgrunn for ansatte osv)?
- Hva slags bakgrunn har du og hvor lenge har du jobbet der?
- Hva slags opplæring får dere? (både obligatorisk og frivilling)
- Fikk du noe opplæring som inkluderer kjønnsidentitet og seksuell orientering?
- Finnes det innarbeidede rutiner knyttet til seksuell orientering/kjønnsidentitet? Er disse skriftliggjort?
    - Hvis nei, tenker du at det er behov for slike retningslinjer?
- Er lhbti et tema i personalgruppa?
- Har du møtt en lhbti EMA/skeiv EMA?
- Hva slags utfordringer kan en skeiv EMA ha på omsorgssenter?
- Har du noen gode eksempler på/erfaringer med ivaretakelsen av LHBTI EMA fra ditt arbeid?
- Hva slags kunnskap man må ha for å best kunne hjelpe EMA generelt? Og lhbti EMA spesielt synes du?
- Gjør dere noe spesielt for at ungdommer som er lhbti (også de som ikke er åpne om dette) skal føle seg trygge? Snakker dere om tema? Hvordan?
- Har noen gjort noe riktig, som vi kan beskrive og lære av?
- Kjenner du noen EMA som har forlatt/forsvunnet fra omsorgssenter? Hva kan være grunnen?

Intervjuguide for verger

- Hva slags utdanning har du?
- Hva er din nåværende stilling?
- Hvorfor ønsket du å bli verge/hvordan startet du som verge?
- Kan du fortelle litt om dine rutiner som verge?
- Kan du fortelle litt om ditt forhold til personen du har ansvar for?
- Har du fått noen vergeopplæring/kurs? Synes du at det var nyttig?
- Var kjønnsidentitet/seksuell orientering et tema som ble dekket i opplæringen?
- Synes du at kunnskap om kjønnsidentitet/seksuell orientering er nødvendig for verger?
- Synes du at vergen bør snakke om seksualitet med de det er relevant for? Hvem kan det være relevant for?
- Hvordan ville du reagere om den du er verge for forteller deg at hen er lhbti? Hvis hen trenger hjelp om temaet, hva slags råd ville du gitt?

VEDLEGG 2: INFORMASJONSSKRIV

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

Alene om å være skeiv?

Enslige mindreårige asylsøkere med lhbti-identitet i omsorgssentre og mottak

Bakgrunn og formål
Dette prosjektet er et samarbeid mellom KUN og Skeiv Verden, finansiert av Barne- ungdoms- og familiedirektoratet. Formålet med prosjektet er 1) å kartlegge situasjonen for enslige mindreårige asylsøkere (EMA) som er lesbiske, homofile, bifile, trans- eller intersexpersoner (lhbti), og deres erfaringer i norske asylmottak og omsorgssentre, og 2) å utvikle kursing og tiltak for ansatte på omsorgssentre og mottak, samt verger.

Vi ønsker at du deltar i denne studien fordi du har kommet til Norge som EMA, og fordi du identifiserer seg som lhbti-person, eller fordi du jobber på et omsorgssenter, asylmottak for EMA, eller fordi du er verge eller tilknyttet vergeforeningen.

Hva innebærer deltakelse i studien?

I denne studien gjør vi intervjuer med deltagende informanter. Intervjuene varer mellom 30 og 60 minutter. Dersom det er spørsmål du ikke ønsker å svare på, kan du la være å svare på disse.

For EMA vil vi spørre om din bakgrunn og vei til Norge, din identitet som lhbti-person, dine opplevelser i mottak eller omsorgssenter, og din nåværende situasjon dersom du er bosatt. Dersom du har en sak hos UDI har ikke deltagelse i studien noen betydning for denne. UDI har ikke tilgang til informasjon om deg gjennom det du forteller til oss.

For ansatte i mottak eller omsorgssentre og verger vil vi spørre om din profesjonelle bakgrunn, kunnskap om lhbti-tematikk, utdanning, kurs og kompetanseheving på tema, og hva du eventuelt savner kunnskap om i ditt daglige virke og på din institusjon.

Dersom du samtykker ønsker vi å ta opp intervjuene.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Prosjektgruppa vil ha tilgang til lydfiler. Alle lydfiler og notater vil bli anonymisert, slik at du ikke skal være mulig å kjenne igjen. Når vi skriver rapporten, vil vi sørge for at det ikke vil være mulig å kjenne deg igjen. Vi vil endre nøkkelinformasjon som landbakgrunn og eventuelt alder og kjønn dersom dette bidrar til anonymisering.

Prosjektet skal etter planen avsluttes i februar 2018. Når prosjektet er avsluttet vil lydfiler og notater oppbevares beskyttet hos KUN, og alt datamateriale anonymiseres.

Frivillig deltakelse
Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med Elisabeth Stubberud på telefon 97 16 72 76 eller epost elisabeth.stubberud@kun.no.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, NSD - Norsk senter for forskningsdata AS.

Request for participation in the research project

Queer and alone?

Unaccompanied minor asylum seekers with lgbti-identity in reception and care centres

Background and purpose

This project is a collaboration between KUN and Skeiv Verden, and SEIF, financed by the Directorat for children, youth and family affairs. The purpose of the project is 1) to map the experiences in reception and care centres of unaccompanied minor asylum seekers who are lesbian, gay, bisexual, trans* or intersex, and 2) to develop measures for people who work in reception and care centres, or have a role as legal guardian for this group.

We request your participation because you have arrived in Norway as an unaccompanied minor who is also an lgbti-person, or because you work in a reception or care centre, is a legal guardian, or is connected to the association for guardians.

What does participation mean?

In this study we conduct interviews, that will last between 30 and 60 minutes. If you prefer not to answer certain questions, you are free not to do so.

For EMA we will be asking about your background and your way into Norway, your experiences in care centres or reception centres, and your current situation if you have been settled in Norway. If you have an ongoing case with the UDI, your participation in this study has no effect on that case. UDI does not have access to information about you that you choose to tell us.

For employees in care- and reception centres, and for legal guardians, we will ask about your professional background, your knowledge on lgbti-issues, education, courses, and if you feel like you lack any knowledge on the issue in your daily work.

We would like to record the interviews.

What will happen with the information about you?

All information about you will be treated confidentially. The project group will have access to recordings. All recordings and notes will be anonymised so that it will not be possible to recognise you. When we write the report, it will not be possible to recognise you. We will change important information, like your age or the country where you were born if this contributes to anonymise you.

The project will be completed in February 2018. When the project finishes, audio recording and notes will be kept in a safe place at KUN. Information about you will be anonymised (age and country of birth).

Voluntary participation

It is voluntary to participate in the study, and you can withdraw at any point without telling us why. If you withdraw, all information about you will be anonymised. If you want to participate, or have any questions, contact Elisabeth Stubberud by phoning 97 16 72 76 or emailing elisabeth.stubberud@kun.no.

The study has been reported to the Norwegian Centre for Research Data.